

TESLİMİYET
VE SAMİMİYET
ÖRNEĞİ

SEYH
SABAN-I
VELÎ

Prof. Dr. MUSTAFA KARA

Teslimiyet ve Samimiyet Örneği
ŞEYH ŞABAN-I VELÎ

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIğI YAYINLARI – 1087
HALK KİTAPLARI: 251
ANADOLU GÖNÜL SULTANLARI DİZİSİ – 07

Genel Koordinatör
Prof. Dr. Mehmet Emin ÖZAFŞAR

Yayın Yönetmeni
Dr. Yüksel SALMAN

Koordinasyon
Yunus AKKAYA

Editör
Prof. Dr. Mustafa KARA

Baskı Takip
Mustafa YEŞİLYURT

Grafik & Tasarım
OTTO Yayıncılık

1. Baskı, Ankara 2015
ISBN 978-975-19-6405-2
2015-06-Y-0003-1087
Sertifika No: 12930

Baskı
Sistem Ofset
Tel: (0 312) 395 81 12

Eser İnceleme Komisyonu Kararı: 08.01.2015/2

© Diyanet İşleri Başkanlığı

İletişim
Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü
Basılı Yayınlar Daire Başkanlığı
Tel: (0 312) 295 72 93 – 94
Faks: (0 312) 284 72 88
e-posta: diniyayinlar@diyanet.gov.tr

Dağıtım ve Satış
Döner Sermaye İşletme Müdürlüğü
Tel: (0 312) 295 71 33 – 295 71 56
Faks: (0 312) 285 18 54
e-posta: dosim@diyanet.gov.tr

TESLİMİYET
VE SAMİMİYET
ÖRNEĞİ

SEYH
SABAN-I
VELÎ

Prof. Dr. MUSTAFA KARA

SUNUŞ

İslam dini, asırlar ve coğrafyalar aşarak günümüze kadar gelmiştir. Her tarihte, her coğrafyada bu kerîm mirası sonraki nesillere taşımak için olağanüstü gayretler sarfetmiş, her biri birbirinden değerli ilim, fikir ve gönül insanları yetiştirmiştir. İlimleriyle, amelleriyle, örnek yaşantıları ve öğretileriyle yalnızca yaşadıkları döneme değil, çağlar ötesine de rehberlik eden bu şahsiyetler, İslam ilim ve irfan geleneğinde önemli bir boşluğu doldurmuşlardır. Nebevi hikmeti doğru okumak, anlamak ve yaşayarak örnek olmak konusunda maneviyat iklimimizde önemli izler bırakmışlardır. Onların hikmet ve marifet yolculukları bugün de devam etmektedir. Onların mesajları sadece düne değil, bugüne de hitap etmektedir. Bu güzide şahsiyetlerin ruh ve gönül dünyalarını tanımaya, sahip oldukları üstün değerleri keşfetmeye en çok da bugünün insanının ihtiyacı bulunmaktadır.

Rehberlikleriyle halkın gönlünde taht kurmuş bu insanlara hem bir vefa borcunu ödemek hem de bunları günümüz insanına anlaşılır bir dilde sunmak üzere Başkanlığımız, elinizdeki diziyi yayımlamıştır. Coğrafyamızın gönül mimarlarını tanımanın kendimizi tanımak için de önemli bir fırsat olduğu kanaatindeyiz. Bu güzel çalışmanın bir merak, bir ilgi ve bir yöneliş vesile olmasını diliyoruz...

Diyanet İşleri Başkanlığı

ÖN SÖZ

Yaklaşık olarak Kanunî Sultan Süleyman'la aynı yıllarda yaşayan Şeyh Şaban-ı Velî, tesirleri günümüze kadar devam eden sufîlerden biridir.

Kastamonu'da doğmuş, medrese tahsilini İstanbul'da ve tasavvufî eğitimini Bolu'da tamamlamış, memleketinde kurduğu dergâhta tasavvufî hayat ve düşüncüyü tâlip olanlara aktarmış, aynı şehirde vefat etmiştir.

İsmine izafetle oluşan Halvetiyye'nin Şabaniyye kolu; Osmanlı topraklarından başka Afrika ve Hindistan'a kadar uzanmış, bu yaygınlığı ile benzerine az rastlanan tasavvufî yollardan biri olmuştur.

Bu eserde o, mürşid ve müridleriyle Halvetîlikten başka diğer tarikatlara mensup olan çağdaş meslektaşlarıyla tanıtılmıştır. Son bölümde ise Şabaniyye'yi Güney Asya'ya, Hindistan'a taşıyan Seyyid Yakub Kaşgarî ele alınmış, oğlu bestekâr Abdülkadir Töre ile konu neticelendirilmiştir.

Bize Şeyh Şaban-ı Velî ve bu yolun yolcuları hakkında geniş ve değerli bilgiler sunan *Sefîne-i Evliyâ*'nın yazarı Hüseyin Vassaf'ın vefatının 80. yılındayız. Bu küçük eseri ona ithâf ediyor, gönül adamlarını bizlere tanıtan büyüklerimizi hürmet ve rahmetle yâd ediyorum.

Kusursuz olan sadece O'dur.

GİRİŞ:

TASAVVUF, DERGÂHLAR VE TARİKATLAR HAKKINDA

Bütün dinlerin mistik yorumu vardır. Bu yorum daha çok o dinin kutsal metinlerinin ahlaki, kalbî ve içsel yorumudur. Mistik yorumlar zamanla teşkilatlanarak tarikat adını almıştır. Bugün yaşayan bütün dinlerin tarikatları vardır, mistik kurumları yaşamaya devam etmektedir.

İslam dininin mistik yorumunun özel adı tasavvuftur. Yani bazı müslümanlar bu dinin ahlakî, kalbî yorumunu yapmış; dinî hayatın iç dinamiklerini izah etmiş, müminin bu çerçevede yaşaması ve düşünmesine yardımcı olmuşlardır. Dinin diğer yol, yorum ve mezhepleri bedene benzetilirse; tasavvuf da bu bedenin ruhudur. Tasavvufî anlayış ve tefsirler zamanla yaygınlık kazanarak farklı kurumlarda esas alınmıştır. Bu kurumların en önemlisi tekke'dir. Dergâh, zaviye, hangâh, ribat gibi isimlerle anılan bu kurumlar; bütün İslam coğrafyasında cami ve

medreseden sonra üçüncü temel kurum olarak görülmüştür.

Camiden ayrı olarak ilk tekkenin 9. yüzyılda Ürdün – Lübnan bölgesinde kurulduğu tarihçilerce kabul edilmektedir. İlk asırlarda basit bir mekândan ibaret olan bu kurum, zamanla İslam dünyasının her köşesine yayılmış; iklim, tabiat şartları ve ihtiyaçlara göre mimarî yapısında şeklen değişiklik yapılmıştır.

Anadolu'nun fethi ile birlikte tekke ve zaviyeler bu coğrafyada varlığını göstermiş, özellikle Selçuklular döneminde sosyal ve kültürel alanda büyük hizmetler görmüşlerdir. Bazı zaviyeler, bölgenin ziraat ve ticaret hayatının merkezi ve iç emniyetin aslî unsuru olmuş, yardımlaşma ve dayanışmanın insani örneklerini sunmuştur.

Osmanlı Devletinin kuruluş yıllarında tekke ve zaviyeler sadece ruhî, kalbî ve dinî hayatın merkezi değil; iktisadî, ictimai ve siyasi hayatın da temel bir unsuruydu. Tarihçi Aşıkpaşazâde'nin dört temel insani grup diye bize tanıttığı; Gâziyân-ı Rûm, Abdalân-ı Rûm, Bâcıyân-ı Rûm, Âhiyân-ı Rûm'un hepsi tasavvufî hayatla içli dışlı idi. Orhan Gazi döneminde Anadolu'yu ziyaret eden Afrikalı gezgin İbn Batuta, misafir olarak kaldığı Ahi tekkeleri hakkında bize ilgi çekici bilgiler sunmaktadır.

1326 yılında dervişlerle tanışan Bursa, tekke ve zaviyelere de mekân oldu. Devletin kurulduğu yıllar, tasavvufî düşüncenin tarikatlaşarak teşkilatlanmasının başladığı yıllara rastlar. Bir başka ifade ile bugün ana

tarikatlar olarak bildiğimiz Kadiriyye, Rifaiyye, Nakşibendiyye, Halvetiyye, Mevleviyye, Bektaşîyye gibi tarikatlar; Osman Gazi'nin yaşadığı yıllarda bağımsız birer tarikat değillerdi. Yeni yeni oluşmaya başlayan, tabir caizse tohumu atılan, filizlenen “mistik yollar” durumundaydı. Fakat Anadolu’da -tekrar edelim- tasavvufî hayat vardı, şeyh ve müridlerin yönetiminde dergâhlar faaliyet gösteriyordu.

Osmanlı şehirlerinde kurulan ilk tekkelerle birlikte, bir taraftan bu kültür topluma aktarılmış; diğer taraftan ortaya çıkan tarikatların hizmet alanları genişletilmiştir.

Bursa’da kurulan ilk tekkelerin mimarî yapısı hakkında elimizde kesin bilgiler yoktur. Çünkü İstanbul’un fethinden önceki mahkeme tutanaklarına -maalesef- sahip değiliz. Ama diğer bilgi ve belgelerden bu mekânların çok küçük de olsa bir bahçe içinde, sohbet ve ibadet etmeye elverişli, yemek yemek ve yatmak gibi tabii ihtiyaçları karşılayabilecek bir genişlikte olduğu sonucuna varılabilir.

Sonraki asırlarda yapılan tekkelerin mimarî durumları hakkında daha net bilgilere sahibiz. Sade bir odadan ibaret olan tekkeler olduğu gibi geniş bir alan üzerine kurulan, “çok amaçlı” hizmetler sunan, iki- üç binadan meydana gelen dergâhlar da vardır.

Bu mimarî bölümler şöyle sıralanabilir:

1. Tevhidhâne- Mescid
2. Harem – Meşruta – Şeyh evi
3. Selâmlık – Derviş odaları

4. Mutfak

5. Ahır

6. Diğer sosyal birimler

7. Hamuşhâne – Hazire – Mezarlık

İslam tasavvufunu anlamak ve anlatmak için kurulan bu kurumları zaman içinde Buhara, Bağdat, Bursa, Bosna hattında; Kaşgar, Kahire, Konya, Kastamonu güzergâhında çok farklı alanlarda hizmet vermişlerdir. Bunlar şöyle özetlenebilir:

1. İlim: Dinî hayatı yaşamamanın ilk şartı bilgidir. Günlük ibadetleri yerine getirebilmek için belli şeyleri bilmek gerekir. Dergâha gelen insanların öncelikle bu konu ile ilgili eksikleri giderilir. İlmihal bilgileri verilir. Bazı dergâhlar konuyu biraz daha ileriye götürür ve medresede okunan ilimlerin tahsil ve terbiyesine zemin hazırlar. Mürşid aynı zamanda müderristir. Tekke aynı zamanda medresedir.

2. İrfan: Dergâhların esas görevi tasavvufî-irfanî kültürün, bu kültürü isteyenlere aktarılmasıdır. Kalb hastalıklarının tedavisini esas alan bu hareket; gayret, aşk ve muhabbet oluşturmaya yönelik bir gaye taşır. Bunun bir diğer adı da ahlâktır, edeptir.

3. İbadet: Dergâhlar aynı zamanda mescittir. Buralarda beş vakit namaz başta olmak üzere, diğer namaz ve ibadetler toplu olarak ifâ edilir. Secdenin vecd ve huzuru yaşanır. Ramazanlarda ise daha farklı bir “hâl” teneffüs edilir.

4. Zikir: Tasavvufi hayatla birlikte akla gelen ilk

kelimelerden biri de zikirdir. Bazen sesli bazen sessiz, bazen ferdî bazen toplu olarak yapılır. Zikir meclislerinde kelime-i tevhid başta olmak üzere Allah'ın isimleri ve Hz. Peygamber'in özellikleri tekrar edilir.

5. Sohbet: Tasavvufî ahlak ve düşünce daha çok sohbet yoluyla aktarılır. Mürid ile mürşid arasındaki ilişki muhabbete dayandığı için, sohbetler bereketli neticelere ulaşılmasını kolaylaştırır. Sohbet diz dize, göz göze yapılan bir eğitimin temel unsurudur. Dostluğun temel taşıdır.

6. Fikir: Mutasavvıflar, düşünce ve felsefe tarihimizin vazgeçilmez şahsiyetleri arasında yer alır. Yunus, Mevlâna, İbn Arabî, Molla Fenârî, ve İsmail Hakkı Bursevî gibi şahsiyetleri dikkate almadan düşünce tarihimiz yazılamayacağı gibi, bu şahsiyetleri yetiştiren tekkeleri göz ardı etmenin de makul ve tutarlı bir gerekçesi olamaz.

7. Sanat: Medeniyetlerin “olmazsa olmaz” unsurlarından birinin de güzel sanatlar olduğu bilinmektedir. Zikir meclislerinde ilahîlerin okunması, iki sanat dalını zirveye taşımıştır: Şiir ve musiki. Yani güfte ve beste. Bundan dolayı söz konusu iki sanat dalının en büyük ustaları tekkede yetişmiştir. Türk şiirinin zirvesi Yunus Emre , Türk musikisinin zirvesi Dede Efendi, hat sanatının zirvesi Mustafa İzzet Efendi birer dervıştır. Hepsi tekke atmosferinde yetişmiş, gönül mektebinde tahsil terbiye görmüştür.

8. Yardımlaşma: Manevi hayatın kemâli için bütün

imkânları toplumun hizmetine sunan dergâhlar, aynı zamanda sosyal yardımlaşmanın en güzel örneklerinin sergilenmesine zemin hazırlamıştır. Tasavvufî terbiyenin temelinde madde ve para pul ile hesaplaşma bulunduğu için yardımlaşmanın önündeki engeller kaldırılmıştır. Bu çatılar altında insanlara sunulan eğitim, şu kelimelerle özetlenebilir: “Allah’a kulluk, kullara insanlık.”

9. Barınma: İaşe ve ibate, yeni ifadeyle yeme-içme, ve konaklama konusu da bizim kültürümüzde tekke ve zaviyeleri akla getirir. Önceki asırların ulaşım zorlukları hatırlanırsa dergâhların ücretsiz olarak topluma sundukları bu hizmetin kadri ve kıymeti daha iyi anlaşılmış olur. Tekkeler, yorgun ruhları dinlendirdiği gibi yorgun bedenleri de dinlendirmiş, zinde kılmıştır.

IO. Güvenlik: Bilindiği gibi tasavvuf “büyük cihad”la ilgilidir. Fakat gerektiğinde “küçük cihad” yani savaş da öne geçebilir. Fetihlerden sonra serhatlerde, sınır boylarında kurulan dergâhlar; nüfus hareketleri için güvenli alanların başında yer almışlardır. Özellikle ribatlar, müstahkem mevkiller olarak maddi-manevi düşmanların gözetimine yardımcı olmuştur.

II. Sağlık: Tasavvufî hayatın, insanların ruh sağlığını korumayı ve huzurlu bir sosyal hayat oluşturmayı esas aldığı bilinmektedir. Fakat dergâhların toplumdaki müspet durumu, birçok hizmetin bu çatılar aracılığı ile sunulmasına sebep olmuştur. Meselâ toplumumuzda kötü anlamda kullanılan “Miskinler Tekkesi”, aslında bir sağlık kuruluşudur. Cüzzamlı hastalara hizmet veren bir

kurumdur.

12. Spor: Tasavvuf, ruh atletizmidir. Beden eğitimini değil, ruh eğitimini esas alır. Yani riyâzet-i bedeniyyeyi değil, riyâzet-i ruhiyyeyi gerçekleştirmek ister. Fakat Güreşçiler Tekkesi gibi Atıcılar Tekkesi olduğunu da tarihî kaynaklar bize haber vermektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM: KASTAMONU VE HALVETİYYE

Kastamonu

Ülkemizin tarih ve kültür kokan şehirlerinden biri olan Kastamonu, Malazgirt zaferinden kısa bir müddet sonra dervişlerle tanışan yerlerden biridir.

Anadolu Selçuklu Devleti'nin kurucusu Süleymanşah'a bağlı olan Emir Karatekin komutasındaki kuvvetler, 1084 yılında bölgeye hâkim oldular^[1].

Danışmendoğulları, Çobanoğulları ve Candaroğulları ile hayatiyetini sürdüren Kastamonu; XIV. yüzyıl seyyahı İbn Batuta'nın ifadesiyle “büyük, güzel ve ucuz” bir şehir hâline gelmişti.

Osmanlı Beyliği'nin bölgeye hâkim olmasıyla birlikte I. Murad zamanında başlayan ilişkiler, Fatih Sultan Mehmed zamanında neticelenmiş ve Kastamonu, 865/1461 yılında Osmanlı Devleti'nin bir şehri haline gelmiştir. 1487 yılında şehirde bulunan mahallelerden üçünün ismini kaydetmek, şehrin gönül fatihleriyle ilgili bize ipucu verecektir:

1. İsfendiyar Bey Zaviyesi Mahallesi
2. Dayı Sultan Tekkesi Mahallesi
3. İbrahim Bey Zaviyesi Mahallesi^[2]

^[1] Emir Karatekin'in kabri Çankırı Kalesi'ndedir.

^[2] Kastamonu'da bulunan dergâh ve diğer tarihî eserler için bk.: Fazıl Çiftçi, *Kastamonu Camileri, Türbeleri ve*

Diğer Tarihi Eserler, Ankara 2005.

Halvet

Tasavvufî hayatın temel terimlerinden olan halvet, belli bir süre sakin bir yere çekilip ibadet ve tefekkürle meşgul olmak demektir.

Bazen sosyal hayatın meşgaleleri insana bütünüyle hâkim olur ve insanı hiç gitmemesi gereken noktalara sürükler. Böyle durumlarda söz konusu “gaflet uykusu”ndan uyanabilmesi için insanı bu “kalabalık”tan çekip alarak kendiyile baş başa bırakmak ve kendiyile yüzleştirmek gerekebilir. İşte, bazen halvet ve uzlet, bazen vahdet ve inziva adını alan bu süreç; gönül terbiyesi için önem arz etmektedir.

Sufiler halvete dinî dayanak ararken Hz. Peygamber’in bu hayattan hoşlandığına ve zaman zaman Mekke yakınlarındaki Hira mağarasına çekilip münzevî bir hayat yaşandığına dikkat çekmişlerdir^[3]. Bir hadis-i şerif’te de “ıssız bir yerde Allah’ı zikredip gözyaşı döken kimsenin üstünlüğüne” vurgu yapılmıştır.^[4]

Ramazanın son on gününde girilen itikaf da bir nevi halvet olup, ikisi arasındaki temel fark, halvetin mürşidin kontrolünde yapılmış olmasıdır.

Mürşidin rehberliğinde geçici bir süre yaşanan halvet sona erdiğinde esas görev başlar. Yani, sosyal hayattaki iş ve güçle birlikte kulluğun gereklerini yerine getirmek. Bir başka ifade ile tasavvufî terbiyede sosyal hayatı terk

etmek diye bir şey söz konusu değildir. Dervişten istenen; daim olanla geçici olanı, hakiki olanla sahte olanı, kul olanla sultan olanı ayırt edebilecek bir şuur hâlini yakalamasıdır. Bunun adı da “halvet der encümen”dir. Yani, toplum içinde halvet.

Tasavvufî eğitimini tamamlayan insanlar öyle bir “bağışıklık” elde ederler ki, artık insanların arasında olmak onları olumsuz yönde etkilemediği gibi, etraflarında halkalanan dostları ondan müspet yönde etkilenirler. Bu noktada halvetle sohbet, sohbetle hizmet, hizmetle muhabbet, muhabbetle ibadet bir olur gider. Tevhid hâli yaşanır. Allah aşkı ile tanışılır. İnsanın ruhunda bulunan kabiliyetler ortaya çıkar, kemâl sıfatları tecellî eder. İnsan-ı kâmil, insanları sohbetiyle kemâle doğru taşır.

Bu makamda Ümmî Sinan’ın şu ilahîsi akla gelir:

*Erenlerin sohbeti ele giresi değil
İkrar ile gelenler mahrum kalası değil*

[3] Bk.: Buharî, *Bedu’l-Vahy*, 3; Müslim, *İman*, 252.

[4] Bk.: Buharî, *Ezan*, 36; Müslim, *Zekât*, 91.

Halvetiyye

İslam dünyasında en yaygın üç tarikattan biri olan Halvetiyye; Azerbaycan ve Hazar Denizi bölgesinde XIV. yüzyılda temelleri atılmış, daha sonraki asırlarda buradan bütün dünyaya yayılmıştır.

Tarikatın pîri Ömer Halvetî (öl. 800/1398), tasavvufî terbiyesini amcası Ahi Muhammed'in (öl. 780/1379) yanında tamamlamıştır. Daha sonra bölgeye hâkim olan Karakoyunluların mühim şehirlerinden Tebriz'e giden ve dergâhını kuran Halvetî, tecrübelerini insanlara aktararak tasavvufî yolculuklarında onlara faydalı olmaya çalışmıştır.

Ahi Muhammed'in müşsidi İbrahim Zâhid Geylânî'den beri devam eden zikir meclislerinde Allah'ın isimlerini sesli olarak belli sayıda tekrar etme geleneği, Ömer Halvetî tarafından da sürdürölmüştür.

Yedi isim şöyle sıralanabilir:

1. Lâilaheillallah
2. Allah
3. Hû
4. Hak
5. Hayy
6. Kayyum
7. Kakhhâr

Daha sonra ilave edilen beş isim şöyledir:

1. Samed
2. Ehad
3. Vâhid
4. Fettâh
5. Vehhâb

Tarikat Silsilesi

Tasavvufî eğitimin merkezinde olan şahsiyetin adı mürşiddir. Her mürşid bir başka mürşid tarafından yetiştirilir. Bu “üstâd zinciri” Hz. Peygamber’e kadar çıkar. Halvetiyye’nin silsilesi şöyledir:

Hz. Muhammed (s.a.s.)

Hz. Ali (k.v.)

Hasan Basrî

Habîb Acemî

Davud Tâî

Ma’ruf Kerhî

Serî Sakatî

Cüneyd Bağdâdî

Mimşâd Dineverî

Ebu Hafs Bekrî

Ebu’n-Necîb Sühreverdi

Kutbuddin Ebherî

Ruknüddîn Buhârî

Şihâbüddin Tebrizî

Cemâlüddin Şirâzî

İbrahim Zâhid Geylânî

Sa’düddin Fergânî

Kerimüddîn Halvetî

Ömer Halvetî

Pîr Ömer Halvetî’den Şeyh Şaban-ı Velî’ye kadar gelen

gönül adamlarının, “yediler”in isimleri, kabirlerinin bulunduğu şehirler, vefat tarihleriyle birlikte şöyle verilebilir:

Ömer Halvetî (öl. Tebriz 800/1398)

Ahi Musa Halvetî (öl. Kırşehir 812/1409)

İzzeddin Türkmânî (öl. Meraga 828/1425)

Sadreddin Higâvî (öl. Şamah 860/1455)

Yahya Şirvanî (öl. Bakü 868/1464)

Bahâüddin Erzincânî (öl. Erzincan 869/1465)

Çelebi Halife (öl. Tebük 899/1494)

Hayreddin Tokadî (öl. Bolu 940/1533)

Şaban-ı Velî (öl. Kastamonu 976/1569)

Tarikatın ikinci pîri kabul edilen Seyyid Yahya Şirvânî ve Kastamonu’ya kadar uzanan yolun “dört kutb”unu biraz daha yakından tanıyalım:

Seyyid Yahya Şirvânî

Anadolu'da oluşan ve buradan geniş bir coğrafyaya yayılan tasavvufî kültürün mimarlarından biri de Seyyid Yahya Şirvânî'dir.

Günümüz Azerbaycan şehirlerinden Şemah'ta doğmuş, gönül terbiyesini Sadreddin-i Halvetî'nin yanında tamamlamış, Bakü'de kurduğu dergâhta tasavvufî düşünce ve yaşama tarzını insanlara aktarmış, 868/1463 yılında bu şehirde vefat etmiştir.

Seyyid Yahya Şirvanî'nin kaleme aldığı eserlerden en çok “*Vird-i Settâr*” diye meşhur olan evrâd yaygınlaşmış, değişik dillere tercüme ve şerhleri yapılmıştır.

XV. yüzyılda en çok derviş yetiştiren gönül adamlarından biri olan Şirvanî'nin kırk müridinin Anadolulu olduğu rivayet edilmektedir. Bu müridlerden en meşhurları şunlardır:

1. Dede Ömer Ruşenî (öl. Tebriz, 892/1486)
2. Habîb Karamânî (öl. Amasya, 902/1496)
3. Bahâuddin Erzincânî (öl. Erzincan, 879/1474)

Mehmet Rıhtım'ın, *Seyyid Yahya Bakuvî ve Halvetîlik* adlı araştırmasına göre (Bakü, 2005) yirmi üç adet eseri vardır.

[Bazı eserlerini Hasan Almaz tercüme edip yayımlamıştır: *Halvetî Pir Seyyid Yahya Şirvanî*, Ankara 2001.]

Muhammed Bahâuddin Erzincânî

Erzincan'ın Üzümlü ilçesinin Karakaya köyünde doğan, tahsil ve terbiyesini tamamladıktan sonra müderris olarak hizmet verirken gördüğü bir rüya üzerine Şirvan'a gidip Seyyid Yahya Şirvânî'ye intisab eden Molla Pîrî; Halvetiyye'nin Anadolu'daki ilk temsilcilerinden birisidir.

Seyr ü sülûkunu ikmal ettikten sonra mürşidi tarafından irşadla görevlendirilerek memleketi Erzincan'a gönderilmiştir.

O yıllarda Erzincan bölgesi Akkoyunlular'ın elinde bulunduğu için Uzun Hasan'ın Fatih Sultan Mehmed ile savaşa girmemesini tavsiye ettiğine göre, siyasilerle iyi ilişkiler içinde olduğu söylenebilir.

Otlukbeli Savaşı'ndan bir yıl sonra 879/1474 yılında vefat etmiştir.

Makâmâtü 'l-Ârifîn isimli eseri

*Tevekkül eyledik ismine ânın
Ezelden olunan kısmına ânın*

beyitiyle başlamakta,

*Diyelim daima estağfurullah
Ki tevhid edelim kim kulhüvallah*

beyitiyle sona ermektedir.
Yedi makamı anlatan bölümü okuyalım:

*Ol ki evveldür makâm-ı nefis dürür
Bunda olan mücrim-i bîkesdürür*

*Bu makâmın nefsi hod emmâredir
Ruha daim işi zahm-i yâredir*

*İkinciye denir seyir lillâh
Bunların hakkıdır “me kâne lillah”*

*Ki bunlar Allah ’ın emrine kâim
Ederler kulluğu Allah ’a dâim*

*Üçüncüye denir seyir alellah
Diyelim kim tevekkelnâ alellah*

*Budur derler ona genc-i mestî
Ki bunda çokdurur nuranî hestî*

*Çehârım budur uş seyir maallah
Ki her yerde size kelimdir Allah*

*Bura seyr veriser şeş cihetten
Ki sır anlayıser sırr-ı Adad’dan*

*Makâm-ı pencumîdir seyir fillah
Ki gayrı yok durur pes ilallah*

*Zihî derya-yı umman Allah Allah
Cihetsiz “La sivah bel hüvella”*

*Makâm-ı sâdise derler seyir anillah
Tecavüz edecek min nur-ı fillah*

*Zihî hayret ki vardır bunda Allah
İren kimse göriser inşallah*

*Makâm-ı sabiinci seyir billah
Eğer ki erdin ise buna anillâh
“İzâ temme ’l-fakr” diyen hod budur
Bu kâru ’l-fakrdan pes yukarıdur*

Cemâl-i Halvetî

Amasya veya Aksaray doğumlu olan Cemâl-i Halvetî, birçok meslektaşısı gibi medrese tahsilini tamamladıktan sonra tasavvufî hayata ilgi duydu. Muhammed b. Hamidüddin, önce Zeyniyye'den Abdullah Kastamonî'ye intisab etti. Arayışlarına devam etti. Karaman'da yaşayan Abdullah Karamanî'ye, onun vefatından sonra Tokat'a giderek Tahirzâde'ye intisab etti. Daha sonra adını ve şöhretini duyduğu Seyyid Yahya Şirvânî'ye intisab etmek üzere yollara düştü. Şeyhin vefat ettiğini duyunca geri döndü ve Anadolu'daki halifesi Bahâüddin Erzincânî'nin dergahına başvurdu. Yeniden seyr ü sülûkunu tamamladı ve irşad göreviyle Amasya'ya gönderildi.

Şehzâde II. Bayezid'in Amasya valisi olması ve onunla tanışması, Cemâl-i Halvetî'nin hayatının seyrini değiştirdi. Daha sonraki yıllarda Padişah olan II. Bayezid ve Kapıcıbaşı Koca Mustafa Paşa'nın daveti üzerine İstanbul'a gelen Halvetî, başkentte ilk Halvetî dergâhını kurarak hizmetlerine devam etti.

Veba hastalığına yakalananlara dua etmesi için kırk dervişle beraber hacca gönderilen Cemâl-i Halvetî, yerine Sünbül Sinan'ı bırakarak İstanbul'dan ayrıldı. Tebük civarında 899/1494 yılında vefat etti.

Divan sahibi şairlerden olan Çelebi Halîfe'nin eserlerinin büyük bir kısmı, bazı ayet ve sûrelerin tefsiri mahiyetindedir.

Halvetiyye'nin dört ana kolundan biri olan
Cemâliyye'nin pîridir.

Şu mısralar ona aittir:

*Bana canân gerek şol cân gerekmez
Kusur-ı cennet u Rıdvan gerekmez*

*Bana aşk Yusuf'u mihmân olubdur
Mısır sultanıym Ken'an gerekmez*

*Bana aşk nice saklarsın beni der
Deli misin ki aşk pinhân gerekmez*

*Cemâl-i Halvetî miskin fakîrin
Canından özge hiç kurban gerekmez*

Şu beyitle başlayan şiiri de çok meşhurdur:

*Safha-i sadrında daim âşıkın eskârı Hû
Şâkirin şükrü Huvellah zâkirin ezkârı Hû*

*Şirvânî'nin aşığı
Anadolu'ya geldi
Halvetiye ışığı
Anadolu'ya geldi*

Hayreddin Tokadî

Çelebi Halife'nin yanında tasavvufî terbiyesini tamamlayan ve mürşid olarak görevlendirilen gönül adamlarından biri de Hayreddin Tokadî'dir.

Tokat'ta doğan, ilk tahsilini bu şehirde tamamladıktan sonra gönlündeki sorulara cevap bulmak üzere yollara düşen Hayreddin Efendi; aradığı şahsı Amasya'da bulmuş ve onun müridi olmuştur. Tasavvufî merhaleleri yavaş yavaş kat eden Tokadî, daha sonra başkente giderek İstanbul'da yeni yeni oluşan tasavvufî atmosferden kabiliyeti oranında istifade etmiştir.

Öğrendiği tasavvufî âdâb ve erkânı, bu yola talip olanlara öğretme belgesi demek olan icazetnâmesini Çelebi Halife'nin elinden aldıktan sonra kendisine görev yeri olarak gösterilen belde Bolu idi. Büyük bir aşkla görev yerine giden Tokadî, dergâhını kurarak insanların dertlerine derman olmaya, gönül hastalıklarını tedavi etmeye başlamıştır.

940/1533 yılında âlem-i cemâle intikal etmiştir.

*Çelebi'den el aldı
Sonra dal budak saldı
Kabri Bolu'da kaldı
Hayreddin-i Tokadî
* * **

Halvetîdir o

Cemâlîdir o
Tokâdîdir o
Hazret-i Pîrim

XV. YÜZYILIN GÖNÜL ADAMLARI

Şaban Efendi'yi yetiştiren insanlar, İstanbul'un fethini gören, bir başka ifade ile XV. yüzyılda yaşayan mutasavvıflardı.

Seyyid Yahya Şîrvânî, Muhammed Bahâuddin Erzincanî ve Cemâl-i Halvetî bu yüzyılda yaşamışlardı. Söz konusu yüzyıla eser ve fikirleriyle ışık tutan bazı mutasavvıfları, yazmış oldukları eserlerden birer tanesini zikrederek genel olarak tanıtmaya çalışalım. Bir başka ifade ile dinin batınî yönünü öne çıkaran, gönül dünyasına ışık tutan dervişleri eserleriyle birlikte tanıyarak Şeyh Şaban-ı Velî'yi yetiştiren zemini daha yakından tanıyalım:

Kutbuddin İznikî (öl. 821/1418)

Mukaddime

Gençler için ilmihal kitabı olarak kaleme alınan Türkçe bir eserdir. (nşr.: Kerime Üstünova, Bursa, 2003)

Süleyman Çelebi (öl. 825/1422)

Mevlid

Altı yüz seneden beri dinî hayatımızın ayrılmaz bir parçası hâline gelen Türkçe bir klasik. (nşr.: Necla Pekolcay, İstanbul 1981)

Yazıcızâde Mehmed Efendi (öl. 855/1451)

Muhammediye

Hız. Peygamber'i şiir diliyle anlatan bir Osmanlı klasiğı
(nşr.: Âmil Çelebioğlu, Ankara 1996)

Akşemseddin (öl. 863/1458)

Makamâtü'l-Evliya

İstanbul'un manevi fatihi kabul edilen Akşemseddin'in hayatı ve eserleri üzerine en geniş araştırma Ali İhsan Yurd'a aittir. (İst. 1972)

Eşrefoğlu Rûmî (öl. 874/1469)

Müzekki'n-Nüfûs

Tasavvufî ahlakı anlatan ve beş yüz senedir okunan mensur bir eser (nşr.: Abdullah Uçman, İstanbul 1996)

Dede Ömer Ruşenî (öl. 829/1487)

Aydın'lı olup Bakü'de Seyyid Yahya Şirvânî'nin yanında yetişen gönül adamı. İbrahim Gülşenî'nin müşşidi.

İbrahim Tennûrî (öl. 887/1482)

Gülzâr-ı Manevî (nşr.: A.R. Akbulut-R. Yıldız, Ankara 1978)

İstanbul'un fethedildiği sene kaleme alınan bu eserin yazarı Akşemseddin'in yanında yetişmiştir.

Abdurrahman Karahisârî (öl. XV. yy.)

Vahdetnâme (Yazma)

4250 beyitli bu eseri kaleme alan dervîş de Akşemseddin'in müridlerindendir.

Sinan Paşa (öl. 891/1486)

Tazarrunâme (nşr.: Mertol Tulum, İstanbul 1977)
Zeyâî Şeyh Vefâ'nın müridlerindendir.

Somuncu Baba (öl. 815/1412)

Hacı Bayram-ı Veli'nin mürşididir. Bursa Ulu Camii'nin açılış hutbesini okuyan zâttır.

Hadîs-i Erbaîn

Kemal Ümmî (öl. 880/1475)

Divân (Yazma)

Hayatı hakkında yeterli bilgi yoktur. Hayreddin Tokadî gibi son günlerini Bolu'da geçiren bir Halvetî dervişı olduğu rivayet edilmektedir.

Abdullah Simavî (öl. 893/1487)

Türkistan'da Ubeydullah Ahrar'ın yanında yetişmiştir. Kabri Selanik-Vardar Yenicesi'ndedir. Şeyh Bedreddin'in *Vâridat*'ını “*Keşfu'l-Vâridat*” ismiyle Arapça şerh etmiştir.

Şeyh Vefâ (öl. 890/1485)

Bursa'da Abdüllatif-i Kudsî'nin yanında yetişmiştir. İstanbul'da kurduğu dergâh, XV. yüzyılın en bereketli mekânlarından biri olmuştur. *Divançe*'si vardır.

Hatiboğlu Mehmed (öl. 838/1435)

Bahru'l-Hakâik. (nşr.: İsmail Hikmet Ertaylan, İstanbul 1960)

Hacı Bektaş-ı Velî'nin *Makâlât* isimli Arapça eserinin Türkçe mensur tercümesinin nazmen ifade edilmesidir.

İnsanları aşk ve mahabbetle tanıştıran Hz. Pîr'le ilgili davetiye şöyledir:

*Gülzâr-ı hayâtında hazân istemiyorsan
Meydan-ı uhuvvette ziyan istemiyorsan
Dışinde civarında figan istemiyorsan
Dergâh-ı muallâsına gel Hazret-i Pîrin*

*Dür saat u sükûnet mütevazî mütevarî
Dervişleri de böyle bütün tafradan ârî
Erbâb-ı garamın diline nur-ı inâyet cârî
Dergâh-ı muallâsına gel Hazret-i Pîrin*

*Gülzâr-ı harîminde tavaf eyleyen insan
Bir ruh-ı samimiyet olur kalbine rızan
Safvet iline maksadın olmaksâ girizân
Dergâh-ı muallâsına gel Hazret-i Pîrin*

Darlıktan eğer kurtulayım dersen ey cân

*Alâm-ı zarûretle de oldun ise giryân
Nik u bedî hoş görmeği ister isen vicdan
Dergâh-ı muallâsına gel Hazret-i Pîr'in*

*Bin defa onun himmetini etti der-âgûş
Fehmî kulu olmuş iken âlâm ile medhûş
Hicranzede oldunsa da etmez o ferâmuş
Dergâh-ı muallâsına gel Hazret-i Pîr'in
Fehmî Efendi Uşşâkî*

**İKİNCİ BÖLÜM:
ŞEYH ŞABAN-I VELÎ VE
HALİFELEİRİ**

ŞABAN-I VELÎ

İnsanları bazı sınıflandırmalar yoluyla anlatmak ve tanıtmak çok kadim bir gelenektir. Mesela, *Kur'ân-ı Kerim*'de Allah ve Resûlüne gönülden itaat edenlerin dört grup insanla beraber olacakları bildirilmektedir:

1. Peygamberler
2. Sıddıklar
3. Şehidler
4. Sâlihler (Nisâ, 4/69)

Hız. Peygamber'in arkadaşları da farklı kategorilerle bize tanıtılmıştır:

1. Dört Halife
2. Aşere-i Mübeşşere
3. Bedir Ashabı
4. Muhâcirîn-Ensar... gibi

Bu geleneği tasavvuf kültüründe de görmek mümkündür. Tarikat pîri kabul edilen büyük sufîlerden dört tanesi aktâb-ı erbaa (dört kutub) olarak bilinir:

1. Abdülkâdir Geylânî
2. Ahmed Rifâî
3. Ahmed Bedevî
4. Ebu'l-Hasan Şazeli

Bu tasnif daha sonraki yıllarda “Anadolu'nun dört

kutbu” fikrini ortaya çıkarmıştır:

1. Mevlâna Celâleddin Rûmî
2. Hacı Bektaş-ı Velî
3. Hacı Bayram-ı Velî
4. Hacı Şaban-ı Velî

XVII. yüzyılda Şaban-ı Velî ile ilgili *Menâkıb-ı Şerîf*’i kaleme alacak olan Kastamonu’daki dergâhın beşinci postnişin Ömer Fuâdî Efendi de, ilk dört meslektaşını söz konusu eserde ayrı ayrı tanıtacaktır.

1. Osman Efendi
2. Hayreddin Efendi
3. Abdülbaki Efendi
4. Muhyiddin Efendi

Bu küçük esere başlarken hemen söyleyelim ki Şabaniyye’nin yaygınlığına rağmen Şeyh Şaban-ı Velî’nin hayatı ile ilgili yeterli bilgiye sahip değiliz. Bu duruma “Tasavvufta kişiler öne çıkmaz, vitrinde olmak tehlikelidir.” açısından bakmak mümkün olduğu gibi, “Tecellinin her çeşidine eyvallah!” demek de mümkündür. Ancak, tasavvuf ve tarikatlar tarihi üzerine geniş araştırmalar yapan Hans. J. Kissling’in, Şabanîlikle ilgili makalesinin ilk cümlesi de doğrudur: “Dervişler hakkında bildiklerimiz, doğulu ve batılı araştırmacıların kıymetli ve çeşitli araştırmalarına rağmen son derece az ve yetersizdir”.

Osmanlı Devleti’nin en güçlü ve kuvvetli olduğu

yıllarda (1500-1570) yaşayan Şaban Efendi'nin çocukluğu çok zayıf ve garip bir şekilde geçmiştir. Çünkü anne ve babasını erken yaşlarda kaybetmiş, yetim ve öksüz olarak yaşama mücadelesi vermiştir.

İsmi dahi bilinmeyen bir hanımefendinin şefkat dolu elleri arasında Kastamonu'nun Taşköprü beldesinin Harmancık mahallesinde büyüyen Şaban Efendi; ilk tahsilini burada tamamlamış, ilk dinî bilgilerini ailesi ve mahalle camisinden almıştır.

Tahsil ve terbiyesine Kastamonu'da devam ederken kendisinde görülen kabiliyet, kavrama ve tahlil gücü; onu, başkentteki medreselere doğru çekti. Bu yıllarda Fatih Sultan Mehmed ve çevresi tarafından temeli atılan ilim ve fikir hayatı altın devrini yaşıyor, zahirî ve batınî ilimlerde araştırma ve tartışmalar en üst seviyede devam ediyordu. Özellikle bu zahir ve batın tartışmalar Şaban Efendi'nin dikkatini çekiyor, ayetlerin tefsirinde yapılan açıklamalar kafasında bazı soru işaretleri bırakıyordu. Aslında bu tartışma çok eskidir. Zâhir uleması ile Bâtın urefâsı arasında bu konu asırlardan beri tartışıl原因lagelmişti. “Her ayetin bir zâhirî bir de bâtınî manası vardır.” ifadesi kadar “Zâhire muhalif her bâtın, bâtıldır.” cümlesi de dikkatini çekiyordu.

Şaban Efendi bazen işin içinden çıkamadığında şöyle dua ediyordu:

*Müşkilim var size ey Hak dostları eylen reşad
Kim cevâbın vere olsun Hak katında ber-murâd*

Nihayet bir gün şöyle bir ses duyar gibi oldu:

Gel ey gurbet diyarında esir olup kalan insan
Gel ey dünya har bında yatıp gafil olan insan

Bolu’da Bir Sohbet

Bolu, Şaban Efendi’nin çok iyi tanıdığı bir yerdir. Çünkü yıllardan beri Kastamonu ile İstanbul arasında devam eden yolculukların konaklama yerlerinden biri de Bolu’dur. Gelip giderken hanlarında dinlendiği, dergâhlarında nefeslendiği bir şehirdir.

Şaban Efendi, yine böyle bir yolculuk esnasında sohbet eden bir cemaat gördü ve onlara yaklaştığında Kur’an-ı Kerim ile ilgili hoş bir sohbetin yapıldığını fark ederek dinlemeye başladı. Herkes görüşünü ve yorumunu söylüyor, konu açıldıkça açılıyordu. Kıyafetinden ilmiye sınıfına mensup olduğu anlaşılan Şaban Efendi’ye de bir müddet sonra aynı soru soruldu. Yıllarca İstanbul Fatih medreselerinde diz ve dirsek çürütmüş olan “yolcu”, bildiklerini açık bir şekilde ifade etmeye çalıştı. Sıra orada bulunan Hayreddin Tokadî’ye gelmişti. Onun getirdiği yorumları sükûnet ve dikkatle dinleyen Şaban Efendi’nin içinden o sessiz çılgılık koptu: “Tamam, buldum”. Artık zâhirle bâtın yerini bulmuş, ilimle irfan içli-dışlı olmuş, tekke ile medrese buluşmuştu. Artık vird-i zebânı şu idi:

Ballar balını buldum

Kovanım yağma olsun

Canlar canını buldum

Bu canım yağma olsun

Tokadî'nin Dergâhında

Gönül dünyasının arayışlarına cevap bulmak için yıllardan beri yaptığı seyahatlere Bolu'da nokta koyan Şaban Efendi, bir başka uzun ve ince yola girmişti: Seyr ü sülûk... Gönül dünyasını kemâl noktasına taşımayı hedefleyen bu yolculuk, mürşidin rehberliğinde yapılacaktır artık.

İstanbul'da tahsil ve terbiyesine devam ettiği yıllarda da birçok derviş ile karşılaşmış, birçok tekkede sufîlerle beraberlikleri olmuştu. Ancak bu sefer başka bir hâlin içindeydi. Başka bir atmosferi teneffüs ediyordu.

Dergâhta bazen hâl ile bazen söz ile bazen de verilen görevlerle sorulan ilk soru “teslimiyet”, sonra da “samimiyet”tir.

Bu safhaları başarıyla geçen Şaban Efendi'ye gösterilen yer ise halvethânedir. Mürşidin rehberliğinde yaşanan bu dönem, tasavvufî terbiye için önemli bir safhadır. Dünyanın hay u huyundan, halkın dedikodusundan, şöhret ve şehvetin tuzaklarından uzak olan halvet günleri; ruhsal hayatın “bağışıklık” kazanabilmesi için çok önemli bir zaman dilimidir.

Şaban Efendi halvetle neler hissetti? Neler tattı? Gönül sermayesine neler kattı? Bunları bize söylemedi, ama bir başka Halvetî dervişinin söylediklerinden bazı ipuçları yakalayabiliriz:

*Bu halvete bakma güzâf zevk u safâ halvetdedür
Halvetle kıl içüni sâf nûr u ziyâ halvetdedür*

*Nefsüni sana bildürür ölmezden öndin öldürür
Yokluk yolını tuygurur fakr u fenâ halvetdedür*

*Deryâ olup durmaz coşar talazlanup başdan aşar
Kendünizi bilmez şaşar aşk u hevâ halvetdedür*

*Encüm ile şems ü kamer ateşlere düşmüş yanar
Yer oturup gökler döner arz u semâ halvetdedür*

*Aç gözini ‘ibretle bak birdür kamu yakın ırak
Deprenmez olur dil dudak vasl u likâ halvetdedür
Firkatde vuslat isteyen mihnetde râhat isteyen
Vahdetde ‘işte isteyen ‘ayş u bekâ halvetdedür*

*Terk it Niyâzî sen seni bir eylegil cân u teni
Duysam diyen Hak sırrını sırr-ı Hudâ halvetdedür*

Edeb Dersi

Tasavvufî hayat ile ruh dünyası iç içe olduğundan, bazen beklenmedik tecellilerle yüzleşilebilir. Bu, hayatın esaslarına göre seyr ü sülûkunu tamamlayan bir dervişe mürşidi tarafından verilen icazetnâme/hilâfetnâme onun başkalarını irşad edebileceğinin belgesidir. Fakat tasavvuf tarihinde zaman zaman görülen bir durum var. İrşadla görevlendirilenlerden bir kısmı bir müddet sonra içinde duyduğu “boşluğu” mürşidine anlatmak ve derdine deva aramak üzere döner gelir. Mürşidi de onu dinledikten sonra nasıl bir tavır takınacağına dair yeni bir “yol haritasını” müride verir.

Konrapa’lı Muslihuddin Efendi de böyle dönüp gelenlerdendir. Onu, mürşidi Hayreddin Tokadî, Bolu’da irşadla görevlendirmişti. Bir müddet sonra kendisinde gördüğü yetersizlikleri mürşidine arz etmek üzereyken Şaban Efendi ile karşılaşır ve derdini ilk önce ona açar. Pirdaşının uyarısı dikkat çekicidir. Şaban Efendi ona der ki: Bu durumu şeyh efendiye bu üslupta arz etmek edebe uygun olmayabilir. Bu tespitiniz şu manaya gelmez mi: “Ben yetersiz olduğum hâlde bana hilafetnâme verdiniz. Ben de bu hâllere düştüm”. Muslihuddin Efendi bu düşünceyi uygun bulur ve gereğini yapar.

Bize Şabaniyye hakkında geniş bilgiler sunan Kasımpaşa Uşşakî dergâhı şeyhi Hüseyin Vassaf’ı dinliyoruz:

*Benim pîrim Mübeccel destgîrim Şeyh Şaban'dır
İki âlemde elbette zâhirim Şeyh Şaban'dır*

*Nesim-i feyz u himmetle dem a dem kalbimi okşar
Mükerrem kutb-ı ethemdir emîrim Şeyh Şaban'dır*

*Mürid-i râh-ı hakka dem be de ısrâr-ı feyz eyler
Benim âli nazar pîr-i hatîrim Şeyh Şaban'dır*

*Tarîkında nice esrâr nümâyan olmada her ân
Bu zulmethâne-i tende münîrim Şeyh Şaban'dır
Fakîr-i kemter Vassaf'ına lutf-ı ilâhîdir
Benim ali nazar pîr-i kebîrim Şeyh Şaban'dır*

Şaban Efendi: Mürid

Gençlik yıllarını İstanbul atmosferinde ilmin peşinde koşarak geçiren Şaban Efendi'nin yaşı yirmiye ulaştığında hayatında yeni bir pencere açıldı. Hayreddin Tokadî'nin rehberliğinde günden güne biraz daha büyüyen bu pencereden, onun gönül dünyasına tecelliler akıyordu. Halvet ile celvetin farkını, hizmet ile sohbetin tadını, şehvet ile şöhretin kahrını hisseden Şaban Efendi'nin medrese kültürünün üzerinde kurduğu bu “bina”yı tamamlayabilmesi için uzun bir zaman dilimi gerekiyordu. Nihayet 1519'da başlayan bu riyâzet ve mücâhade, tam 12 yıl sonra tamamlandı.

Mürşidi, onu, doğum yeri olan Kastamonu'da öğrendiklerini; tâlib olanlara öğretmekle görevlendirdi. Bu yıllarda Halvetîlik, Nakşîlik, Zeynîlik, Bayramîlik, Kadirîlik gibi tarikatlar bölgede hızla yayılıyor, yeni yeni dergâhlar açılıyordu. Diğer taraftan da tasavvufî hayat ve düşünceye farklı açıdan bakan ve sufîleri tenkid edenler de boş durmuyordu. Vahdet-i Vücûd, Melametiyye ve sesli zikir meclisleri başta olmak üzere birçok konu sert bir şekilde tartışılıyordu.

Böyle bir atmosferde görevi devralan Şaban Efendi; sessiz ve mütevazı bir yaradılışa sahip olduğundan, genellikle bu tartışmalara girmeden hizmetine devam ettiği için kendisini “ümmî” zannedenler de vardı.

Halkın önem verdiği keramet, tasarruf gibi konuları “es”

geçerek; şeriat, tarikat, hakikat ve marifet yolculuğunu tamamlamaya önem vermiş; sırların fâş edilmesinden her zaman rahatsızlık duymuştur.

Bütün tasavvuf erbabının benimsediği “Keramet değil, istikamet esastır.”; “Keramet bir perdedir.” esaslarına titizlikle uymuş; kerameti değil, işin özünü ve esasını göstermeye gayret etmiştir.

Yaklaşık kırk yıl aynı dergâhta hizmet veren bir gönül adamının çok geniş bir alanda etkili olduğunu düşünmek hiç de zor değildir. Onun sohbet ve muhabbetini duyarak kendisini ziyaret eden binlerce insan bir tarafa, yüzlerce insanı yetiştirmesi ve onları Osmanlı Devleti’nin muhtelif yerlerine göndermesi de bu halkayı genişletmiştir. Dolayısıyla Şabaniyye sadasının daha sonraki asırlarda yaygınlık kazanmasının temeli de atılmıştır. Bu yaygınlığın bir diğer sebebi de servet ve şöhrete tenezzül etmemesi, “Uryan geldik, uryan gideriz.” hikmetine sâdık kalmasıdır.

Şaban Efendi; müridi olsun olmasın, hatta müslüman olsun olmasın herkesin gönlünü fethetti. Ömer Fuâdî’nin kaydettiğine göre, kabrine gayrimüslimler de çerağ ve kurban getiriyorlardı.

Sefîne-i Evliyâ’nın yazarı devam ediyor:

Mefhâr-ı ehl-i velâ Hazret-i Şaban-ı Velî

Medh ü terkime sezâ Hazret-i Şaban-ı Velî

Muhtefî genc-i nihanında onun gevher-i zât

Vâkıf-ı sırr-ı Hudâ Hazret-i Şaban-ı Velî

*Halvetî güllerinin en güzelidir zâtı
Gül-i gülzâr-ı vefâ Hazret-i Şaban-ı Velî*

*Bâb-ı mehdinde onun her ne denilse azdır
Layık-ı medh ü senâ Hazret-i Şaban-ı Velî*

*Nazarı derd-i mürîdâna devâdır Vassaf
Bil ki dâruy-ı şifâ Hazret-i Şaban-ı Velî*

Vefatı

18 Zilkade 976 / 4 Mayıs 1569 Şeyh Şaban-ı Velî için vuslat, Kastamonu’da yaşayanlar için firkat günüdür. O; yetmiş yıllık geçici hayatını tamamlayarak ebedî âleme intikal etmiş, gönüllerini aşk ve muhabbetle tanıştırdığı binlerce insan ise ondan ayrılmanın inkisarını yaşamıştır. Sevgililerini kaybeden binlerce insanın o günkü duygularına *Menâkıbnâme* yazarı şöyle tercüman oluyor:

“Âsitâneleri havalisinde hafr olunan merkâd-ı pürnûrlarına defne azîmet olundukda zikrullah eden zâkirlerin bülend ü hûb zikirleri edâsı ve hâlet-i aşk galebe etmiş âşık dervişlerin hây u huyu sadası ve ateş-i firâka ve hicrâna yanan kalblerin ahından zâhir olan dud-ı siyâhı Aziz’in indellah makbul olan namazı ve namazını kılan mü’minlerin dua ve niyâzı gibi arş-ı âlâya çıktı” (s. 216).

Menâkıbnâme-i Hasan Ünsî’de ise onun için şu ifadeler kullanılmıştır:

*“Kastamonu’da mukteda-yı sadr-ı tarîkat
ve rehnümâ-yı mülk-i hakikat
sultânü’l-mürşidîn
ve kible-i ehl-i yakîn
Matla-i envâr-ı sübhânî
Sahib-i esrâr-ı semedânî
Mahzen-i esrâr-ı Rabbânî*

*Kutbu'z-zaman
Gavsul-cihân
Şeyhü's-Şuyûh
Hazret-i Pîr
Şeyh Şaban Efendi*

Vefatına düşürülen tarihler şöyledir:

*Göçtü pirimiz
Vah efendimiz
Çıkar ney söyler
İşte “ŞEYHİMİZ”
976*

*Allah'a hayran
Yoluna kurban
Elif çıkıp der:
“HAZRET-İ İNSAN”
1569*

Menâkıbnâme Ve Ömer Fuâdî Efendi

Şeyh Şaban-ı Velî, Şabaniyye tarihi ve kültürü hakkında elimizde olan en eski eserlerden biri, dergahın postnişini Ömer Fuâdî Efendi tarafından kaleme alınan ve tam adı “*Menâkıb-ı Şerîf-i Pîr-i Halvetî Hazret-i Şaban-ı Velî*” olan eserdir.

Dostlarının teşvik ve tavsiyesi ile kaleme aldığını söylediği bu eser, beş ana bölümden meydana gelmiştir:

1. Velî kimdir, keramet ve firaset ne demektir?
2. Şaban Efendi Hazretlerinin silsilesi
3. Seyyid Sünnetî Efendi Hazretlerinin menâkıbı
4. Şaban Efendi Hazretlerinin menâkıbı
5. Şaban Efendi Hazretlerinin dört halifesi

1017/1608’de yazımına başlanan bu eserde, Ömer Fuâdî Efendi, yeri geldikçe kendine ve başka şairlere ait konu ile ilgili manzumeler de aktarmıştır. Bu şiirlerin en meşhuru, Mahvî mahlaslı Kastamonulu bir şaire aittir:

*Anladım bir bahr-i bâ-pâyan imiş Şaban Dede
“Küntü kenz”in gevherine kân imiş Şaban Dede*

*Mürde diller bulur enfâs-ı Mesih’inden hayat
Cân-ı âlem İsi-i devrân imiş Şaban Dede*

*Her marîz-i cehl olana şerbet-i irfân verir
Çaresizler derdine derman imiş Şaban Dede*

*Hak taalâ dâim eyler kalb-i pâkine nazâr
Her nazarda manzâr-ı Rahman imiş Şaban Dede*

*Hükmeder gayb-u şehâdet kişverine ser te ser
Her dü âlem mülküne sultan imiş Şaban Dede*

*Zâil eylerse şeb-i kesret zalımın hükmüdür
Burc-ı vahdette meh-i tabân imiş Şaban Dede*

*Alem-i ulvîde her dem Mahviyâ seyran ider
Himmet-i alâ âliyyü'ş-şân imiş Şaban Dede*

Türbenâme Ve Tartışmalar

Tasavvufî hayat ve düşünce; bir taraftan insanların gönüllerine huzur ve sükûn verirken, bir taraftan da değişik konularla ilgili tenkid ve tarizlere uğramıştır. Bunlardan bazıları; şeyh efendilerin kabirleri üzerine türbe yapmak, türbelerde mum yakmak, civarında kurban kesmek, istimdad dua etmek gibi davranışlardır.

Ömer Fuâdî'nin kaleme aldığı *Türbenâme* isimli eserden bu tartışmaların devam ettiği anlaşılmaktadır. Söz konusu küçük risalede yazar, tartışmaları ele almakta ve onlara karşı delillerle cevap vermekte “melâhîde ve hanabile mezhebinde” olanların iddialarını çürütmektedir.

Sadrazam Kuyucu Murad Paşa'nın kethüdası Ömer Bey'in desteğiyle başlayan türbe yapımı, mezkur şahsın Diyarbakır Kalesinde öldürülmesiyle durmuştur. Daha sonra Küre Kadısı Hibetullah Efendi'nin Maden-i Humâyun kethüdası Mehmed Ağa'nın postnişin Ömer Fuâdî ile görüşmesiyle türbe inşaatı devam etmiş, 1020/1614'de tamamlanmıştır.

Yazar inşaatın başlamasına şöyle tarih düşürmüştür:

*“Kethüdabey kim Ömer'dir nâm ona
Türbeye sıdk ile etti ibtida
Çünkü onlar gitti dâr-ı rahmete
Cem oluben yaptılar ehl-i sehâ
Bed'ine Derviş Ömer tarih dedi*

Merkâd-ı Şaban Sultan-ı bekâ'' = 1020

Türbenâme'de verilen bilgiler, Buhara ile Bosna'yı bir araya getirmektedir. Türbenin masraflarını büyük oranda karşılayan zat, Bosna Beylerbeyi Kurşuncuzâde Mustafa Paşa'dır.

*Kurşuncuzâde vezir-i pûr-kerem
Türbeye kapı ile yaptı harem
Kendi mir'at sırr-ı candan kapıya
Taki ârif göre ruh-ı muhterem
Gördi mir'atta Fuâdî tarihin
Bâniye açıldı mir'at-ı kerem*

Kapı kemerinin kilit taşına konan ayna (mir'at) ise bir başka tecelliye işaret etmektedir. Şeyh Şaban-ı Velî'nin şöhreti Horasan bölgesine ulaşınca gönül ustalarından biri, iki dervişini Kastamonu'ya gönderir. Dervişlerin geldiğini anlayan Şaban-ı Velî, bir dervişinin eline ayna vererek onları karşılamasını ve hiç konuşmadan bu aynaya bakmalarını temin etmesini söyler. Buhara-Horasan bölgesinden gelen dervişler aynaya baktıklarında ziyarete geldikleri sultanı görürler.

*Ehl-i sırrın ne bilir nüktesini kâl ehli
Kimse halletmez onu olmayacak hâl ehli
Aşk esrârını ey dil deme her viraneye
Ehli var başka, onun da be hey abdal ehli*

Türbe ile ilgili dedikodu ve tartışmalara “bazı âlimler ve âlim namına onları taklit eden cahiller”in sebep olduğunu söyleyen yazar, temenni ve uyarılarına şöyle devam ediyor:

*Ne safâdur ulema tâlib-i irfan olsa
Mürşidi dahi onun kâmil-i insan olsa*

...

*Varmanuz nâkıs u nâdân yanına tâlibler
Dervişi nâkıs eder mürşidi nâdân olsa*

Türbenin yapımı tamamlanınca, inşaat için kurulan üç kademeli iskelede halka olan dervişlerin, büyük bir coşku ile Halvetî zikrini icrâ etmeleri; unutulamayan olaylardan biri olmuştur.

O gün cumhurun sesli olarak ve sallanarak okuduğu segâh ilahînin yankısını hâlâ duyanlar vardır:

*Zikr-i Hak'da Hû'ya girmek isteyen
Sâlik olsun Halvetî erkânına
Hû ile lâhuta ermek isteyen
Sâlik olsun Halvetî erkânına*

*Halvetîler halvetinde cân bulur
Cân ile halvet eden canân bulur
Sıdk ile hizmet eden sultan olur
Hân olur hem Halvetî devranına
Halvetîler bülbül ü irfân olur
Vâsıl-ı gülzâr olup hayrân olur*

*Hak şarabın nûş edib sekran olur
Sâki olur Halvetî devranına*

*Onların Şaban Efendi'dir gülü
Aşkla tâlib olandır bülbülü
Bağrı Rahman'a açılmıştır yolu
Sen dahi gir Halvetî bostanına*

*Sır ile cân gözün aç eyle nazar
Kalma dünyada bî-delil ve bî-haber
Rehber olsun sana bu Derviş Ömer
Yapışırsan Halvetî dâmânına*

Merkez Dergâhın Postnişinleri

Tarikatların merkez tekkesi, genellikle, kurucu pîrin kabrinin bulunduğu dergâhtır. Dolayısıyla Şabaniyye'nin de merkez tekkesi/âsitânesi, Kastamonu'daki külliyesidir. Bu dergâh, 1925 yılına kadar hizmet vermiş, tasavvufî zevk hâl ve anlayışı talip olanlarına aktarmıştır. Hazret-i Pîr'den sonra bu dergâhta hizmet veren şahsiyetleri çok özet bilgilerle tanımak gerekir.

Osman Efendi

Şeyh Şaban-ı Velî'nin yetiştirip irşad göreviyle Tokat'a gönderdiği Osman Efendi, mürşidinin vefatı üzerine gelip posta oturmuştur. Kaynaklarda ortaklaşa verilen bilgiye göre, müridleri Hz. Pîr'e "Sizden sonra seccade kimindir?" şeklinde bir soru sorduklarında şu cevabı almışlardı: "Osman gelir, sonra Hayreddin gelir".

Mürşidinin vefatından sonra kırk gün yaşayan Osman Efendi, âlem-i cemâle intikal etmiş (976/1569) ve mürşidinin yanında sırlanmıştır.

Hayreddin Efendi

Kazancı Hayreddin olarak tanınan derviş; Hz. Pîr'in yetiştirip irşad göreviyle Amasya'ya gönderdiği bir zat olup, Kastamonuludur. Osman Efendi'nin vefatından sonra postnişin olarak on yıl hizmet vermiş, insanlara “hayırlı olanı” göstermiş ve 986/1579 tarihinde vefat etmiştir.

Abdülbâkî Efendi

İskilipli olup, Hz. Pîr'in yanında yetişen dervişlerdendir. Çorum'da kurduğu dergâhta insanlara tasavvufî zevki aşılarnış, bâki olanla geçici olanı tanıtmış, merkez dergâhın üçüncü şeyhi olmuştur. 997/1588 tarihinde vefat eden Abdülbâkî Efendi'nin kabri İskilip'tedir.

Muhyiddin Efendi

Eflanili olan Muhyiddin Efendi; önce Şeyh Şaban-ı Velî'nin halifelerinden Mahmud Efendi'ye intisab etmiş, onun vefatından sonra Hz. Pîr'e başvurmuş, o da “sen bize Mahmud Efendi'nin yadigârısın, kadir olduğumuz mertebe hizmet ederiz” ifadeleriyle gönlünü almış ve seyr ü sülûkunu tamamlamıştır.

1013/1604 yılında vefat etmiştir.

Ömer Fuâdî Efendi

Hz. Pîr ile ilgili olarak kaleme aldığı *Menâkıbnâme*'de konu ile ilgili birçok bilgiyi bir araya getiren Ömer Fuâdî Efendi, dergâhın beşinci postnişinidir. Medrese tahsilinden sonra uzun süre resmî görevlerde bulunmuş, Abdülbâkî Efendi'den başladığı seyr u sulûkunu Muhyiddin Efendi'den ikmal etmiştir. 1046/1633'te vefat etmiştir. Birçok eseri vardır.

İsmail Kudsî Efendi

Çorumlu olup, mürşidi Ömer Fuâdî Efendi'dir. Mürşidinin vefatından sonra onun yerine geçmiş, dergâhın mensuplarını terbiye etmiştir. Müridleriyle gittiği hac seyahatini tamamladıktan sonra hastalanarak Şam'da 1054/1644 yılında vefat etmiş, vasiyetine uygun olarak Bilal-i Habeşî'nin yanına defnedilmiştir.

Mustafa Çelebi

Tasavvufî terbiyesini babası İsmail Kudsî Efendi'nin yanında tamamlayan Mustafa elebi'nin en meşhur müridi, ileriki sayfalarda kendisinden bahsedilecek olan Karabaş-1 Velî'dir. 1070/1659 tarihinde vefat etmiştir.

Abdurrahman Efendi

Dergâhın sekizinci postnişini olan Abdurrahman Efendi, Zile’lidir. On üç yıl hizmet verdikten sonra 1083/1672 tarihinde vefat etmiştir.

İbrahim Efendi

Medrese ilimlerinde, özellikle tefsir sahasında önemli hizmetleri olan İbrahim Efendi, sohbetlerinde Kur'an-ı Kerim'i sırayla baştan sona okuyarak tefsir ve izahını yapmıştır. Başka eserler de kaleme alan İbrahim Efendi, 1124/1712 yılında vefat etmiştir.

Ahmed Efendi

Mustafa Çelebi'nin oğlu, İsmail Kudsî Efendi'nin torunu olan Ahmed Efendi'nin mürşidi Karabaş-ı Velî'nin halifesi Ali Efendi'dir. 1133/1720 tarihinde âlem-i cemâle intikal etmiştir.

Mehmed Efendi

Yirmi üç sene dergâhta hizmet veren Hafız Mehmed Efendi'nin vefatı 1156/1744'dür.

Abdullah Efendi

Mehmed Efendi'nin oğlu olup, mürşidi Nasuhîzâde Alâuddin Efendi'dir. Babasının vefatından sonra posta oturan Abdullah Efendi, çeyrek yüzyıl bu görevi ifa etmiştir. Hac dönüşü Suveyş bölgesinde vefat etmiştir (1181/1767).

Mustafa Efendi

Hafız Mehmed Efendi'den icazetnâme alan Mustafa Efendi, Hz. Pîr'in makamında otuz üç yıl hizmet vermiştir. Çorumlu Yusuf Bahri Efendi'nin de mürşididir.

Abdurrahman Efendi

1182/1768 tarihinde doğdu. Tahsil ve terbiyesini tamamladıktan sonra 1214/1799 tarihinde postnişin olmuştur. Şabaniyye'nin en canlı ve yaygın olduğu bu yıllarda merkez dergâh da çok değişik bölgelerden gelen insanlarla dolup taşmıştır. 1249/1833 tarihinde vefat eden Abdurrahman Efendi'nin katıldığı son zikir meclisi, *Menâkıbnâme* zeylinde anlatılmıştır.

Mehmed Said Efendi

1225/1810 yılında doğmuştur. Geredeli Halil Efendi'nin yanında seyr ü sulûkunu tamamlamış, 1833 tarihinde postnişin olmuş ve bu görevi yarım yüzyıldan daha uzun bir süre yerine getirerek 1307/1889 yılında vefat etmiştir. Şabaniyye'nin dışında bir çok tarikattan icâzetnamesi olan “câmiu't-turûk” bir mürşid idi.

İbrahim Efendi

Bolulu olup, mürşidi Mudurnulu Hilmi Efendi'dir. Kastamonu Valisi Abdurrahman Paşa da derviş olduğundan Mehmed Said Efendi'nin vefatından sonra konuyla bizzat ilgilenmiş ve İbrahim Efendi'nin 1308/1890 tarihinde bu göreve atanmasını temin etmiştir. İbrahim Efendi altı sene bu görevi ifa ettikten sonra vefat etmiştir. Şiirleri vardır.

Mehmed Ataullah

Mehmed Said Efendi'nin oğlu olup 1298/1880 tarihinde doğmuş, İbrahim Efendi'nin yanında tasavvufî terbiyesini tamamlamış, 1330/1911 tarihinde postnişin olmuştur. 1925'te tekkelerin kapatılmasından sonra imam-hatiplik yapmış, 1942 yılında vefat etmiş, Gümüşlük Kabristanı'na defnedilmiştir. Hüseyin Vassaf'a yazdığı bazı mektupları *Sefîne-i Evliyâ*'da vardır.

*Gubâr-ı âsitanın kuhl-ı çeşm et kut-ı devrânın
Amay-ı muzlîm-ı kesretten azâd olmak istersen*

*O kutbun sırrını ez cân u dil takdis ü tebcil et
Makam-ı cem u farkı dûr edip şad olmak istersen*

*Der-i pâkinde dâim haksâr ol Hazret-i Pîr'in
Eğer rûşen-dil-i feyzi Hudâ-dâd olmak istersen
Sarıl gel dâmen-i ihsânına Sultan Şaban'ın
Harabî'den geçip mamur-ı abâd olmak istersen
Ey Vassâf pir-i ekremin bâbında sabit ol
Visâl-i yâr ile memnun u dilşâd olmak istersen*

Şabaniyye Oluşuyor

Kastamonu'da mayalanmaya başlayan; Tokat, Amasya ve Çorum'da ilk dergâhlarını açan Şabaniyye tarikatının İstanbul'daki ilk temsilcisi; Süleymaniye Camii vaizi, Hz. Pîr'in cenaze namazını kıldıran halifesi Muharrem Efendi'dir. Ancak bu yıllarda Hayreddin Tokadî'nin pirdaşı Sünbül Efendi ile Kocamustafapaşa'da temelleri atılan Sünbülüyye daha canlı idi.

Şabaniyye'nin başkentte tutunması ve yaygınlaşmaya başlaması, Karabaş-ı Velî olarak tanınan Ali Alâuddin zamanında olmuştur. Bu tarihten itibaren İstanbul'da açılmaya başlayan Şabanî tekkeleri, XX. yüzyıla kadar varlıklarını devam ettirmiştir. Bu tekkelerin bir kısmı Şabanî tekkesi olarak açılmış, bir kısmı da başka tarikatlara mensup iken değişik sebeplerle bu tarikata geçmişlerdir. Bunlardan bir kısmı şöyle sıralanabilir:

Altuncuzâde (Şehzadebaşı)

Ümmî Ahmed Efendi (Üsküdar)

Atik Valide (Üsküdar)

Nalçacı (Üsküdar)

Boyalı Mehmed Paşa (Fatih)

Seyyid Baba (Haseki)

Ümmî Sinan (Şehremeni)

Ekmel (Aksaray)

Seyyid Feyzullah Efendi (Üsküdar)

Durmuş Dede (Rumelihisarı)

Cemâleddin Uşşâkî (Eğrikapı harici)
Emirler (Kocamustafapaşa)
Oğlanlar (Aksaray)
Ataullah Efendi (Kanlıca)
Beşikçizâde (Fatih)
Atpazarî (Fatih)
Semerci İbrahim Efendi (Fatih)
Maçka (Maçka)
Saçlı Emir (Kasımpaşa)
Aydınoglu (Eminönü)

Şabaniyye Ve Musiki

Kültür ve medeniyet tarihimizin çok önemli bir “damar”ı olan güzel sanatlar ile dergâhlar arasındaki ilişki bilinmektedir. Türk şiirinin en büyük şahsiyetleri derviş olduğu gibi, Türk musikisinin de en önemli temsilcileri tasavvufi hayatın içinde yetişmiştir.

Gönül telini titreten musikişinaslarımızın önemli bir bölümü ise Şabanîyye tarikatına mensuptur. Birkaç tanesini bir bestesiyle birlikte zikredelim:

İbrahim Ağa (öl. 1732)

Göster cemalin şem’ini yansın oda pervaneler

Mehmet Tuluû Efendi (öl. 1757)

Ben bende buldum çun Hakkı

Şekk ü güman ne’mdir benim

Hacı Nâfız Bey (öl. 1898)

Aşkınla çak olsa bu ten

Ben yine illellâh derim

Saîd Özok (öl. 1945)

Ey harîm-i harim-i lemyezelî

İhsan Efendi (İyisan) (öl. 1946)

Allah’ım sultanım.

Zeki Arif Ataergin (öl. 1964)

Aleme rahmet için geldin

Sen ey Sultan-ı din

Bu konuda geniş araştırmaları olan Ömer Tuğrul İnancer'e göre Zeki Arif Ataergin'in okuyuş tarzını, öğrencisi Alaeddin Yavaşça yaşatmaktadır.

Kıyafet

Tasavvufî hayatta, dış görünüşten çok iç derinliğe önem verilmektedir. Bununla birlikte zaman içinde tarikatların da kendilerine göre bir kıyafet geleneği oluşmuştur.

Melâmîler, dervişlere has kıyafete ve dervişlere ait özel mekânlara baştan beri karşı çıkmışlardır. Fakat diğer tarikler az veya çok bu konu ile irtibatlı olmuştur.

Derviş kıyafetinin iki temel unsuru vardır: Tâc ve hırka.

Bir Şabanî dervişi olan Nasuhî Dergâhı son şeyhi Ahmed Kerâmeddin Efendi'nin Hüseyin Vassâf'a verdiği bilgileri okuyalım:

Tarîk-i Şabânî'de dört nevi tâc vardır:

1. Sarıĝı yeşil tepesi yeşil. Buna yol tâcı derler. İsm-i Hû' ya çıkan sâlike çelebiler ile bi'z-zât meşîhatta bulunanlar tarafından giydirilir.

2. Sarıĝı yeşil veya beyaz, tepesi beyaz. Bunu, dördüncü esmâya çıkanlar giyerler ki, tarîkaten ta'bir ve tesellîye muktedir olanlardır.

3. Tepesi beyaz, sarıĝı beyüz, risülesi siyühtır. Müntehî olanlar giyer.

4. Tepesi beyüz, sarıĝı siyüh, risülesi beyüzdır. Nâil-i rütbe-i velayet olanlara mahsistur. Hz. Nasûhî'nin tâc-ı şerîflerinde mücerred kendilerine mahsis olmak üzere bir düğme vardır. Sırr-ı vahdete, nokta-i ehadiyyete işaretir.

Bir de “dalarâkıyye” ta'bîr olunur ki, yeşili ve beyazı vardır. Hz. Pîr Efendimiz esnâ-yı zıkr-i şerîfte giyerlerdi.

Bizler de o esere tebean giyiyoruz.

Hüseyin Vassaf, Hz. Pîr ile ilgili duygularını terennüm etmeye devam ediyor:

*Server-i ehl-i tarik Hazret-i Şaban-ı Veli
Sâlikî râha hakik Hazret-i Şaban-ı Veli*

*Hal u kâlinde onun bûy-ı hakikat vardır
Cümle uşşâka şefik Hazret-i Şaban-ı Veli*

*Misl-i hurşid tulû etdi cihâna ol pîr
Bahr-i envâra garîk Hazret-i Şaban-ı Veli*

*Halvetî bağına bir bülbul-i revnak efza
Meslek-i feyz-i vesik Hazret-i Şaban-ı Veli*

*Âşık-ı sâdık-ı cânân-ı hakikidir ki
Fikr-i irfan-ı amîk Hazret-i Şaban-ı Veli*

*Dahil-i zümre-i pirân-ı izâm olmuştur
Hak Teâlâ'ya sadîk Hazret-i Şaban-ı Veli*

*Evliya rehberidir hem urefanın fahri
Pîr u burhan-ı tarik Hazret-i Şaban-ı Veli*

*Bülbul-i bağ-ı edeb mefhâr-ı erbâb-ı ireb
Hiss-i âlisi refik Hazret-i Şaban-ı Veli*

Mazhar-ı feyz u fütuh zât-ı şerifi Memduh

Âşıka feyz-i refik Hazret-i Şaban-ı Veli

*Sensin umman-ı kerem bülbül-i gülzâr-ı İrem
Remz-i akval-i rakîk Hazret-i Şaban-ı Veli*

*Ol Huda aşkına Vassâf'ın bezl et keremi
Ey müridâna şefik Hazret-i Şaban-ı Veli*

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: ŞABANİYYE KÜLTÜRÜNÜ GÜNÜMÜZE TAŞIYANLAR

Tarikatların kurulması, toplumda tutunması ve yaygınlaşması birbirinden farklı süreçler içerir. Bazı tarikatların kuruluş safhası hakkında bize ulaşan bilgiler çok kısıtlı olduğu hâlde, zaman içinde çok yaygın bir yol hâline gelebilmektedir. Bazen meşhur bir sufî tarafından temelleri atılan bir tarikat, bir-iki asır yaşadıktan sonra tarihe intikal edebilmektedir. Bir bölgede çok tutunan bir meşrep, farklı bir coğrafyada yaşama imkânı bulamayabilmektedir.

Şabaniyye kurulduğu tarihten itibaren yaygınlık açısından dikkat çeken tarikatlardan biridir. Bir Osmanlı şehrinde kurulup Anadolu ve Balkanlar'ın dışında Afrika, Hint ve Arap ülkelerinde de yaygınlık kazanan başka tarikat bulmak zordur. Bu gönül seferberliğinin başbuğlarından birkaç tanesini kısaca tanımakta fayda vardır.

KARABAŞ-I VELÎ

Siyah Halvetî tâcî kullandığı için Karabaş-ı Velî olarak tanınan Alâuddin Ali; Arapgirli olup, tahsilini Çankırı ve İstanbul'da tamamlamıştır.

Tasavvufî hayata ilgi duyunca Kastamonu'ya gitti ve o yıllarda Şeyh Şaban-ı Velî asitânesinde şeyh olan Çorumlu İsmail Efendi'ye intisab ederek seyr u sülûka başladı. Bir ara dervişler arasındaki anlaşmazlıkları halletmek için Çankırı'ya gönderildi. Dönüşünde mürşidi vefat etmiş, yerine oğlu Muslihuddin Efendi geçmişti.

İcâzetini aldıktan ve Arap ülkelerinde bir müddet kaldıktan sonra tekrar İstanbul'a dönen Karabaş-ı Velî, Üsküdar Valide-i Atik Camii şeyhliğine atandı.

Bazı tartışmalara girdiği ve toplumu gerdiği iddiasıyla 1090/1679 yılında Limni Adası'na sürgüne gönderildi. Aynı yıllarda tarikatdaşı Niyazî-i Mısırî de aynı yerde sürgünde olsa da meşreb farklılığı nedeniyle araları iyi değildi.

Dört yıl sonra İstanbul'a döndü. Ama çekişmeler devam etti. Bu sefer hacca gönderildi. Dönüşte Kahire yakınlarında 1097/1686'da vefat etti.

Şabaniyye'nin Karabaşıyye kolunun pîri olan Karabaş Velî'nin özelliği, pek çok halife yetiştirmesi ve birçok eser kaleme almış olmasıdır.

İbnü'l-Arabî'nin meşhur eseri *Fusûsu'l-Hikem*'e *Kâşifu'l-Esrâr* adıyla bir şerh yazmış, daha sonra aynı

eseri *Câmiu Esrâri'l-Fusûs* adıyla özetlemiştir. Sesli zikir meclislerini tartışan *Devrân-ı Sufiyye* ile *Tarikatnâme* ve *Tabirnâme* isimli eserleri de tasavvuf kültürü ile ilgilidir.

Meşhur halifelerinden biri olan Eminönü Aydınoğlu tekkesi Şeyhi Ünsî Hasan Efendi ile ilgili araştırma Rifat Okudan'a aittir. (İst. 2007)

Diğer halifesi Mustafa Manevî Efendi'nin “selam eyle” redifli manzum şiirinin iki beyiti konumuzla ilgilidir:

*Varup Kastamonu şehrine mahsus-ı muhabbetle
Cenâb-ı gavs-ı azam pîr Şaban'a selam eyle*

*Onun dergâh-ı âlisindeki erbâb-ı tevhîde
Hulûs ile muhabbetle ferîdâne selam söyle*

Kerim Kara'nın *Karabaş-ı Velî* isimli eseri, konunun detaylarını vermektedir. (İstanbul 2003)

Mehmed Nasuhî

Karabaş-ı Velî'den sonra onun yolunu devam ettirenlerin başında yer alan Mehmed Nasuhî Üsküdar'da doğmuş ve 1130/1718 yılında aynı yerde vefat etmiştir.

Medrese tahsilini tamamladıktan ve Karabaş-ı Velî'nin yanında tasavvufî terbiyesini ikmal ettikten sonra müşdidinin işareti üzerine Mudurnu'ya gitti. Müşdidinin Limni'de sürgünde olduğu yıllarda birkaç defa bu adaya giden Nasuhî Efendi, aynı yıllarda adada sürgün olarak bulunan Niyazî-i Mısırî'ye de hizmet etmiş ve onun da duasını almıştır.

Müşdidinin vefatından sonra bir taraftan genişleyen sohbet halkasındaki insanlara faydalı olmaya çalışırken diğer taraftan kaleme aldığı eserlerle tekke kültürünün yaygınlaşmasına hizmet etmiştir. Bu eserleri arasında şiirlerini ihtiva eden *Divânçe* olduğu gibi, dost ve müridlerine yazdığı *Risâle* ve *Mektup*'lar da vardır. Bazı sûrelerin tefsirini yaptığı gibi Niyazî-i Mısırî'nin bir gazelini Arapça şerh eden bir çalışması da vardır.

Nasuhiyye kolunun pîri olan Mehmed Nasuhî Efendi, sürgün olarak Kastamonu'da bulunurken Hz. Pir'in türbesini ziyaret ettiğinde yaşadığı duyguları manzum olarak ifade etmiştir. İlk ve son beyti şöyledir:

*Ziyaret eyledim Pir'i dedi sana gelir ıtlak
Edersin sırrımı izhar eğer enfüs eğer âfak*

*Nasuhî sana lütfoldu Cenab-ı Gavs-ı Azam'dan
İşaretle beşaretle ki oldun kible-i uşşak*

Şabanî dervişi Mehmed Kerâmeddin Efendi'yi
dinliyoruz:

*Feyz-i pâk-i evliyâullah ile rûşendiliz
Âlem-i fânîde sâhib-intibah Şa'banîleriz*

*Dâime Kur'an u îman yâr-i cân olmuş bize
Cân u dilden aşk ile hem-râh Şa'banîleriz
Âlem-i fâniye yoktur iltifât u meylimiz
Taîk-i dünyâ fenâfillah Şa'banîleriz*

*Râh-ı Hak'da oldu aşk sermayemiz ey nûr-ı ayn
Mazhâr-ı sırr-ı bekâbillah Şa'banîleriz*

*Neş'e-i vahdette kalben pûr-sayfayız âşıkız
Hamdülillah ârif-i billah Şa'banîleriz*

*Her taraf mir'ât-ı vahdettir enelhakk söylüyor
Nüktedân-ı 'semme vechullah' Şa'banîleriz*

*Nefy u isbâtın ledünniyyatını arif gönül
Vâkıf-ı esrâr-ı illellah Şa'banîleriz*

*Peykiyiz hurşîd-i tâbân-ı tarîkın dâima
Helvetî erkânına şeh-râh Şa'banîleriz*

*Farz u sünnet rehnümâ-yı hâs olmuşdur bize
Sâlikân-ı aşk için cân-gâh Şa'banîleriz*

*Halka-i tevhîdimizde cezbe vu hâlât ile
Hizb-i zikre müştakil pür-âh Şa'banîleriz*

*Levh-i dilde runüma oldu Kerâmeddin'e yâr
Sırru'l-esrâra basiretgâh Şabanîleriz*

[Mustafa Tatçı Divanını neşretmiştir: *Üsküdarlı
Muhammed Nasuhî ve Divanı* (İstanbul 2004)]

Mustafa Bekrî

İslam dünyasında “en çok eser yazanlar” kategorisinde yeri olan isimlerden biri de Mustafa Bekrî Efendi’dir. 1099/1688 yılında Şam’da doğan, altmış üç yıllık bir ömür sürdükten sonra 1162/1749 yılında Kahire’de vefat eden Mustafa Bekrî Efendi; Şabaniyye’nin Yemen’den Fas’a, hatta Endonezya’ya kadar yayılmasına sebep olacak bir “açılım”ın da mimarlarından biridir.

Abdüllâtif Halebî’den (öl. 1121/1710) feyz alan Bekrî’nin gezip gördüğü şehirleri sıralamak, onun bir başka özelliğini gözler önüne serecektir: Kudüs, Halep, Trablus, İskenderiye, İstanbul, Bağdad, Basra, Mekke, Medine.

Mürşidi Halebî, Karabaş-ı Velî’nin yanında yetişen Edirne’li Mustafa Efendi’nin (öl. 1129/1717) halifesidir.

İki yüz kadar eser kaleme aldığı rivayet edilen Bekrî’nin, 79 eserini Ramazan Muslu görmüş ve bulunduğu kütüphaneyi tespit etmiştir.

En meşhur dört halifesi şunlardır:

1. Muhammed b. Salih Hıfnî (öl. 1181/1767)
2. Muhammed b. Abdülkerim (öl. 1189/1775)
3. Muhammed b. Mustafa (öl. 1199/1784)
4. Muhammed Halebî (öl. ?)

Günümüzde özellikle Afrika’daki Halvetîyye kollarının hemen hepsi Bekriyye’den kaynaklanmıştır. Ali İhsan

Yurd'un Bekrî ile ilgili araştırması 1967'de, Ramazan Muslu'nun kitabı ise 2005'te yayımlanmıştır.

Çerkeşî Mustafa Efendi

Şabaniyye tarikatının Çerkeşîyye kolunun pîri olan Mustafa Efendi; Çankırı'nın Çerkeş kasabasında doğmuş, aynı yerde 1229/1814 tarihinde vefat etmiştir.

Safranbolulu Mehmed Efendi'nin mürid ve halifesi olan Çerkeşî'nin meşhur olmasının en önemli sebeplerinden biri *Risâle fî Tahkîki't-Tasavvuf* isimli küçücük eseridir. Bu eserde çok eski bir konu, yani şariat, tarikat tartışmaları ele alınmış ve tahlil edilmiştir. Rivayete göre, bu konunun açıklığa kavuşturulmasını isteyen bizzat Sultan II. Mahmud'dur.

Çerkeşî, konu ile ilgili görüşlerini belirten ve melâmî neşve hakkında bilgi verdikten sonra, konuya hâkim olmayan bazı müderrislerin yanlış kanaate sahip olduklarını belirterek *Risâle*'nin sonunda ulemâ ile meşâyih arasında görülen ihtilafın lafzî olduğunu ve esasa taalluk etmediğini ifade etmiştir.

“Ulemâ ile meşâyih meyanlarında olan nizâ lafzîdir. Manâda müttehidlerdir. İttihâd-ı maneviyyeyi fehm etmeyen bî-edebler ki lafzında tekessür nizâlarına ehlullah razı olmazlar”

Diğer tarikatlarda olduğu gibi Şabaniyye'ye mensup medreseli büyük âlimler de vardır. Necib Efendi'den feyz alan Mehmet Zihnî Efendi (öl.1913) ve Abdülatif Harputî'yi (öl.1916) zikretmek gerekir.

*Halvetî'de pîr-i sâni tarikatta muktedâ
Vâris-i sırr-ı Nebî'dir Çerkeşî Şeyh Mustafa*

Mustafa Efendi'nin Mehmed Mesud ve Osman Vehbi isimli oğullarıyla bu gönül yolculuğu devam etmiş ve günümüze kadar ulaşmıştır.

El-Hısnü'l-Hasîn (Kahire, ts) ve *Tasrifâtü'l-Farisiyye* (İstanbul 1267) adlı iki eser sahibi olan Osman Vehbi Efendi'nin oğlu Mehmed Tevfik Efendi de 1886'da Meclis-i Meşâyih Nezâreti Reisliği'ne atanmış ve pek çok eser kaleme almıştır (öl. 1319/1901).

1887'de Kastamonu'da doğan 1991'de aynı şehre vefat eden Muhammed İhsan Oğuz'un bir eseri konumuzla ilgilidir: *Hz. Şaban-ı Velî ve Mustafa Çerkeşi*, İstanbul 1993.

Mustafa Çerkeşî'den sonra Halil Geredeî, Salih Efendi, Osman Efendi, Sadık Efendi ve Mustafa Efendi ile devam eden kol, Hoca Hafız Mehmed Dumlu Efendi'ye ulaşır.

Kuşadalı İbrahim Efendi

1188/1774 yılında Aydın'ın Kuşadası kasabasının Çayırlı Köyü'nde doğan İbrahim Efendi; ilk tahsilini annesinden aldıktan sonra değişik şehirlerde öğrenimine devam etmiş, daha sonra İstanbul'a gitmiştir.

Medrese ilimleriyle meşgul olurken, yolu bir gün Beypazarlı Ali Efendi'nin misafir olarak bulunduğu Atpazarî tekkesine düştü. Sorularına Ali Efendi'nin verdiği tatmin edici cevaplar üzerine yürüyüş çizgisini medreseden tekkeye döndürdü ve ona intisab etti.

Çerkeşî Mustafa Efendi'nin halifesi olan Ali Efendi'nin yönetim ve denetiminde tasavvufî terbiyesini tamamlayan Kuşadalı'ya irşad coğrafyası olarak Mısır gösterildi.

Bir müddet Afrika topraklarında hizmet verdikten sonra İstanbul'a döndü ve kendisi için yaptırılan Aksaray Sineklibakkal'daki tekkede insanların gönül dünyalarına ışık tutmaya devam etti.

On seneden fazla süren bu hizmet, tuhaf sayılabilecek bir olayla farklı bir boyut kazandı. Tekkenin bulunduğu mahallede yangın çıktığı kendisine haber verilince sohbetine devam etmiş, tekke yanmaya başlayınca dostlarına “Haydi çıkalım, elhamdülillah merasimden kurtulduk” demiştir. Bu tavır, dervişlere has özel bir imkâna karşı çıkan melâmî tavrın dikkat çekici bir örneğidir.

Yangından sonra tekkenin yeniden yaptırılmasını teklif

edenlere ise, “Bundan sonra seyr u sülûk, hususi sohbetlerle devam eder, tekkelerde eski feyiz kalmamıştır” demiştir.

1259/1843 yılında hac için İstanbul’dan ayrılmış, dönüşte 2-3 yıl Şam’da kalmıştır. 1846 yılında, İstanbul’dan müridi Bosnalı Tefvîk Efendi ile gelen yüz müridiyle ikinci haccını ifa etmek üzere Mekke’ye giderken vefat etmiştir.

Müridi Ali Efendi tarafından kaleme alınan “*Hidayetu’l-Velî fî Vâridât-ı Kuşadalı*” isimli eser konunun ana kaynaklarından. (Millet Ktp., Ali Emîrî, Şer’iyye, nr. 1178)

Ey gönül tahtına sultan-ı cihân Kuşadalı
Âşıkın hâne-i kalbinde nihân Kuşadalı

Görünür ârife vech-i ehadiyyet senden
Cân-ı cân, cân-ı cihân, cân-ı cinân Kuşadalı

Kuşadalı’nın halifelerinden Hacı Şevki Efendi’nin Bursa Setbaşı’nda kurduğu Şabanî dergahı iki yıl önce yıkılmıştı. Şükürler olsun ki Vakıflar Genel Müdürlüğü’nce bu dergah yeniden yapılmaktadır. Bu hassasiyetin gönül açıcı hizmetlere vesile olmasını dileriz.

Mehmed Tefvik Bosnevî

Kuşadalı İbrahim Efendi'den sonra irşad görevini üstlenen Mehmed Tefvik Efendi, Bosna'da doğmuş ve 1866 yılında İstanbul'da vefat etmiştir.

Kuşadalı'ya intisab etmeden Nakşibendîlik ve Sâdîlik başta olmak üzere birçok tarikattan feyz alan Mehmed Efendi, İbrahim Efendi ile bu “yolcu”luklarını sonlandırmış ve aradığını tam olarak bulmuştur.

Halvetî-Şabanî-Melâmî çizginin önemli temsilcilerinden biri olmuş, eser kaleme almak yerine dostlarını sohbet ve mektuplarla terbiye ve irşad etmiştir.

Kendisinden sonra Mustafa Enverî Efendi görevi üstlenmiş, ondan sonra Kaşgarlı Yakub Han hizmete devam etmiştir. Dolayısıyla bu neşve Bosna'dan Kaşgar ve Hindistan'a kadar uzamış, insanları aşk ve muhabbetin kanatları altına almıştır.

Bosnevî bazı mektuplarında imza yerine “ismi var cismi yok Muhammed Tefvik Boşnak”, “ismi var cismi yok Muhammed Tefvik dedikleri herif” gibi ifadeler kullanmayı tercih etmiştir.

Mektuplarının bir kısmı günümüze kadar ulaşmıştır. (nşr.: Yaşar Nuri Öztürk, *Muhammed Bosnevî, Hayatı, Mektupları, Halifeleri*, İstanbul 1981).

Şabaniyye'yi Güney Asya, Hindistan ve Pakistan topraklarına taşıyan, 1899'da Delhi'de vefat ederek İmam Rabbânî'nin mürşidi Bâkî Billah'ın yanına defnedilen

Seyyid Yakub Kaşgârî; bu kitabın son bölümünde müstakil olarak ele alınacaktır.

Ahmed Amîş Efendi

Balkanlarda yetişen gönül adamlarından biri de Ahmed Amîş Efendi'dir. Fatih Türberdarı adıyla tanınan Ahmed Amîş Efendi; Tuna vilayetine bağlı Tırnova'da doğdu, aynı yerde sıbyan mektebi muallimliği yaptı.

Kuşadalı İbrahim Efendi'nin yanında yetişen Ömer Halvetî ile Tırnova'da karşılaşan Ahmed Amîş Efendi, ona intisab etti ve 1846 yılında icazetnâmesini aldı. Sonraki yıllarda Ahmed Amîş Efendi İstanbul'a gitmiş ve Kuşadalı'nın halifesi Tevfik Bosnevî ile de görüşmüştür. Tevfik Efendi'nin 1866 yılında vefatı üzerine tekrar İstanbul'a gelen Ahmed Amîş Efendi, pek çok gönül adamıyla alışverişte bulunmuştur. Üçüncü defa İstanbul'a geldiğinde Niğdeli Bekir Efendi türbedarlık görevini kendisine devretmiştir.

Ahmed Amîş Efendi 1920 yılında vefat etmiş, Fatih Camii hazîresine defnedilmiştir. Vefatına tarih düşüren Sâmi şöyle diyor:

*Râh-ı Şa'ban-ı Veli'de ekmel-i devran olup
Ehl-i hâle kıble-i irfân idi bir çok zaman*

*Cezbe-i vahdetle Sâmi söyledim târih-i tam
Gitti gülzâr-ı cemâle pîr-i efrâd-ı cihân*

Onun yetiştirdiği bazı insanlar, tasavvuf kültürünün

cumhuriyet dönemindeki temsilcileri olmuşlardır: Ahmed Avni Konuk, İsmail Fenni Ertuğrul ve Abdülaziz Mecdi Tolun; bu şahsiyetlerin en meşhurlarıdır.

Ahmed Avni Konuk

Osmanlıl'da oluşan tasavvuf kültürünü yeni nesillere aktaran “köprü” şahsiyetlerden biri de İstanbullu Ahmed Avni'dir.

Darüşşafaka'dan sonra hukuk tahsili yapmış, Posta Nezareti'nin değişik birimlerinde hizmet verdikten sonra 1933 yılında emekli olmuştur.

Selanikli Mehmed Esad Dede'nin müridi olan Konuk; bir taraftan Mevlevlik tarikatının inceliklerini kavrarken, diğer taraftan olağanüstü musiki kabiliyetini geliştirmiş ve İtr ekolünün son temsilcilerinden biri olmuştur.

Ahmed Amş Efendi'nin “renkli” sohbetlerinden de feyz alan Ahmed Avni'nin tasavvuf kültürüne en büyük hizmeti, *Fusûsu'l-Hikem* ve *Mesnevî* başta olmak üzere bazı klasikleri tercüme ve şerh etmesidir. Bu çalışmaların bir kısmı Mustafa Tahralı, Selçuk Eraydın ve meslektaşlarının gayretleriyle yeni harflere aktarılmıştır:

1. *Fusûsu'l-Hikem şerhi* (4 cild), İstanbul 1987.

2. *Mesnevî şerhi* (14 cild), İstanbul 2000.

3. *Tedbirt-ı İlahiye*, İstanbul 1992.

Te'lif ve tercüme başka eserleri de vardır.

Bazı besteleri şu ifadelerle başlıyor:

Ey gonca senin derdin ile h ederim ben

*

Gönülde şevk-i nihnım tenimde canımsın

*

Fıkrat-ı hicrinle sînem dağlarım

*

Gönül Ferhad gibi efkâra daldı

*

Oldu gönlüm şimdi şem'i hüsnünün pervanesi

İsmail Fenni Ertuğrul

Ahmed Amîş Efendi'nin sohbetleriyle gönül dünyasını olgunlaştıran insanlardan biri de hemşehrisi İsmail Fennî'dir.

1855 Tırnova doğumlu olan İsmail Fennî; ilk tahsilini Amîş Efendi Sıbyan Mektebi'nde tamamlamış, medrese tahsiline devam etmiştir. Sultan II. Abdülhamid'in tahta çıktığı 1876 yılında İstanbul'a gelmiş ve değişik dairelerde memurluk yaptıktan sonra okuma-yazmaya daha çok zaman ayırabilmek için 1909'da Dahiliye Vekâleti Muhasebeciliğinden emekli olmuştur.

Ahmed Avni Konuk gibi musiki ile de çok yakından ilgilenen İsmail Fennî'nin değişik formlarda besteleri vardır.

Onun özellikle üzerine eğildiği konu ise Tanzimat'tan sonra Osmanlı toplumunu tehdit eden materyalist, pozitivist ve ateist akımlarla mücadele olmuştur.

1927'de *Lügatçe-i Felsefe*'yi, 1928'de *Maddiyyun Mezhebinin İzmihlâli*'ni neşreden Ertuğrul; aynı yıl tasavvuf tarihinin en tartışmalı konu ve şahsını ele alan eserini neşretti: *Vahdet-i Vücûd ve Muhyiddin-i Arabî*. (Nşr. M. Kara, İstanbul 1991) *Hakikat Nurları* ise dostu Osman Ergin'in himmetleriyle 1949'da yayımlanabildi.

Bazı bestelerinin ilk mısraları şöyledir:

Diyemez hâli bulup hâlini canâne gönül

*

Derd-i dîle bir ferîde vermedi hiç feryâd

*

Günden güne müşkil oluyor hicr ile hâlim

*

Lutfeyle buyur meclise şadan olalım gel

*

Öyle sermestem ki idrâk etmezem dünyâ nedir

*

Gurûb etti güneş gel sen tulû et mâh-ı tabânım

*

Yaz geldi çiçeklerle yüzü güldü zemînin

Abdülaziz Mecdî Tolun

1865 yılında Balıkesir’de doğan Abdülaziz Mecdî Tolun; Balıkesir, Şam ve Girit’te öğretmenlik yaptı. Bir ara ticaretle ve siyasetle de ilgilenen Tolun hem Osmanlı Devleti’nin son dönemini hem de cumhuriyetin ilk dönemini yaşayan derviş-meşrep insanlarımızdan biridir.

Yaradılıştan getirdiği dervişlik ruhu 1902’de ortaya çıkmış, bu arayış döneminde Balıkesir’de Kadirî Ali Aşir Efendi’ye intisab etmiştir. Konya Ticaret Borsası’nda görev yaparken Sivaslı Ali Kemalî Efendi ile Ayaşlı Şakir Efendi, onun tasavvufi muhtevasını geliştirip güzelleştirmiştir.

II. Meşrutiyet ile birlikte Balıkesir milletvekili olarak İstanbul’a taşınan Abdülaziz Mecdî Tolun başka âriflerle de tanışma imkânı buldu. Bunların başında Ahmed Amîş Efendi sayılmalıdır.

Kapatılan Son Osmanlı Meclisi’nde Reis Vekili olarak görev yapan Tolun’un son görevi, Ankara’da Şer’iyye ve Evkâf Vekâleti’nin müsteşarlığıdır.

1924’ten sonra İstanbul’a dönmüş, kitap yazarak ve sohbet ederek tasavvuf kültürünü anlamaya ve anlatmaya gayret etmiştir.

1941’de vefat etmiştir.

Cumhuriyet Dönemi’nin bir başka kültür adamı Osman Nuri Ergin’in; hayatı, eserleri ve fikirleri üzerine bir eser kaleme almıştır: *Abdülaziz Mecdî Tolun*, İstanbul 1942.

Divan'ını Ergin 1945 yılında, Abdülkerim Cîlî'den yaptığı *İnsan-ı Kâmil Tercümesi*'ni ise S. Eraydın, E. Demirli ve A. Kartal 1988 yılında yeni harflere aktarmışlardır.

Ahmed Tahir Efendi

1885'te Maraş'ta doğan; hukuk, fen ve ilahiyat tahsili yaptıktan sonra; kadı, dersiam, vaiz ve kütüphaneci olarak din ve kültür dünyasının değişik alanlarında hizmet vermiştir. Ahmed Tahir Efendi 1954 yılında vefat etmiş ve mürşidi Ahmed Amîş Efendi'nin Fatih Camii hazîresinde bulunan kabrinin yanına defnedilmiştir.

Tekkelerin kapalı olduğu yıllarda tasavvufî neşveyi herhangi bir gerilime sebep olmadan insanlara aktaran gönül adamlarından biri olmuş, kabiliyet gördüğü dostlarını yetiştirmeye gayret etmiştir. Bazı sohbetlerini ise Mesnevî'yi şerh ederek gerçekleştirmiştir. Bu sohbet halkasında isimlerden bir kısmı şöyle sıralanabilir: Evrenoszâde Sami Bey, Mustafa Özeren, Hasan Nevres, Hilmi Şanlıtop, Muzaffer Özak, Mahmet Ali Yitik, Vehbi Güloğlu, Fethi Gemuhluoğlu, Ahmed Naim, Muhyiddin Raif, Neyzen Tevfik, Abdülbaki Gölpınarlı.

Bazı mektup ve hikmetli cümleleri, dostlarından Ömer Lütfi Toygar tarafından bir araya getirilmiş ve *Muhabbet Üzerine* adıyla yayımlanmıştır (İstanbul, ts.). Abdullah Kucur da bazı mektup ve vecizelerini bir araya getirmiştir (*Sahabeden Günümüze Allah Dostları*, X/21)

İşte vecizelerinden birkaç tanesi:

“Her saadetimiz Resûl-i Ekrem'e muhabbetimizledir”.

*

“Her velînin kemâli O’nu anlayışı nisbetindedir”.

*

“Her işte müsebbi-i hakikîyi görürüz. Vasıta olana teşekkür ederiz”.

*

“Kâmillere en makul hediye ahde vefâdır”.

*

“İnsan gönlü sırr-ı mübhemdir. İnsanla oynamaya gelmez”

Mustafa Özeren

Ahmed Amîş Efendi ile tanışan, Kayserili Mehmed Tevfik Efendi ile görüşen, nihayet Ahmed Tahir Efendi'den icazetnâme alan Mustafa Özeren Efendi; Kırşehir Mucur'da doğmuş, 1982 tarihinde İstanbul'da vefat etmiştir.

Vakıflar Genel Müdürlüğü bünyesinde muhtelif şehir ve birimlerde görev yapmış, 1953 yılında emekli olduktan sonra, yaptığı sohbetlerle öğrendiklerini etrafındaki dostlarına aktarmaya gayret etmiştir.

Mürşidi gibi o da eser bırakmamıştır. Ancak sohbetlerinde tutulan bazı notlar Ahmet Erdem tarafından kaleme alınan *Fatih Sertürbedârı Ahmed Amîş Efendi'nin Kelâm-ı Âlîlerinden Zaptedilen Bazıları* isimli eserde nakledilmiştir.

Söz konusu eser 1976'da yazılan şu beyitlerle sona ermektedir:

*Hâk mürşid-i kâmilidir mürîdâna kâfildir
Hemen gönül bağlayıp sürelim zevk u safâ*

*Ayrılmam kapısından el çekmem tapısından
Hükm senindir sultanım bu kuluna kıl atâ*

Mustafa Özeren'in sohbet halkasında bulunan bazı isimler şunlardır: Hamdi Hızalan, Vahyi Şenel, Ahmet Erdem, Besim Yüksel

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: ŞABANİYYE HİNDİSTAN'DA

Yakub Han Kaşgarî

XIX. yüzyılın en dikkat çekici dervişlerinden biri, Taşkent doğumlu Seyyid Yakub'dur. Nizameddin Han ve Paşa Begüm çiftinin oğlu olan Yakub Efendi hakkında şimdilik yeterli bilgiye sahip değiliz. XIX. yüzyılın ikinci yarısında Kaşgar Emirliği'nin temsilcisi olarak İstanbul'a birkaç defa gelip gitmesi ve Muhammed Tevfik Bosnevî'ye intisab etmesi sebebiyle bazı bilgilere ulaşmak mümkün olmaktadır.

Hüseyin Vassaf onun dervişliğiyle ilgili bazı bilgileri *Sefine-i Evliya*'da bir araya getirirken Mehmet Saray, onun diplomatlığıyla ilgili bilgi ve belgeleri değerlendirmiştir. [\[5\]](#)

Vassaf önce “sûret”ini naklediyor: “Buharalı kıyafetiyle gezerler, daima Buhara takkesi üzerine beyaz sarık sararlar, Buhara hırkası giyerlerdi.” Sonra “sîret”ini tarif ediyor: “Yakub Han hazretleri... Bir zât-ı âl-i kadr olup, âşık, hâşî', hâdî', salih bir zât-ı velayet-simat idi. Bilcümle ahlak-ı haseneyi nefsinde cem etmiş âlim fâzıl bir mürşid-i kâmil u mükemmil idi” [\[6\]](#)

Yakub Han; bir Nakşibendî dervişi olarak 1860'lı yıllarda İstanbul'a gelmiş, tasavvufî muhitlerle ilişki kurmuş, meşrebine daha uygun sohbet ortamları aramaya başlamıştır. Fatih türbedarı Bekir Efendi aracılığıyla Silistreli Hacı Feyzullah Efendi (ö. 1293/ 1876) başta

olmak üzere birçok zevatla görüşmüş ve nihayet Kuşadalı İbrahim Efendi'nin halifesi Bosnalı Tefvîk Efendi'de aradığını bularak ona intisab etmiştir. Böylece Buhara ile Bosna yeniden bir araya gelmiş ve Türk İslam dünyasının doğusu ile batısı bütünleşmiştir.

Mürîdlerin tasavvufî eğitimini daha çok sohbet ve kendilerine yazdığı mektuplarla gerçekleştiren bu ekol, İbrahimiyye veya Kuşadaviyye olarak tasavvuf tarihine geçmiştir.^[7] Onun irşad usûlü ve sohbetlerine hayran olanlardan biri de elçi olarak İstanbul'a gelen Seyyid Yakub Kaşgarî olmuştur.

Kaşgarî'nin elçi olarak İstanbul'a geldiği 1865 yılında Türkistan'daki Müslümanlar Rusya ve Çin işgallerine fırsat verebilecek kadar birbirine düşmüşlerdi..Buhara, Hive ve Hokand hükümetleri birbiriyle didişirken, çok uzakta da olsa Osmanlı Devletinden yardım almak ve destek görmek istiyorlardı.

Kaşgar Emiri Yakub Han'ın adaşı ve teyzesinin oğlu olan Seyyid Yakub, Hive İran üzerinden uzun ve çileli bir yolculuktan sonra Osmanlı başkentine ulaşmış ve derdini Sadrazamlığa ulaştırmıştır.^[8]

Sadrazamlığa sunulan 8 Ramazan 1282 / 31 Ağustos 1865 tarihli Tezkireye verilen cevapta bölgedeki sıkıntılı duruma müdahale etmenin zorluğuna işaretle Müslümanların birlik ve beraberliğinin önemi vurgulanmış, maddî- manevî olarak elden gelen desteğin verileceği ifade edilmiştir.^[9]

Onun 18 Rebiulevvel 1282 (1865) tarihinde “din-î mübînin merkez-i hilafet-i uzması” tesbitiyle Sadaret’e arz ettiği dilekçede de maddî- manevî isteklerini sıralamıştır.

Seyyid Yakub Kaşgarî, 16 Haziran 1873 günü Huzûr-ı Humâyûn’a kabul edilmiş, bu görüşme neticesinde verilen askerî yardım Süveyş üzerinden Bombay’a, oradan da Kaşgar’a ulaştırılmış ve yüz pare top atışlarıyla karşılanmıştır. Bu yardım paketi ile 6 adet Krupp topu, bin adet eski ve iki yüz yeni tüfek ve barut gönderilmiştir. Ayrıca Kaşgar ordusunu yetiştirmek üzere istihdam subayı Ali Kazım Bey, piyade subayı Mehmed Yusuf Bey, süvari zabiti Çerkes Yusuf Bey, topçu zabiti İsmail Hakkı Bey ile dört emekli subay, Enderun’dan Murad Efendi’nin başkanlığında Kaşgar’a gönderilmiştir.^[10] Bu olaydan sonra bölgede hutbeler Sultan Abdülaziz adına okunduğu gibi, paralar da onun adına basılmıştır. Yakub Han’a Osmanlı Devleti tarafından verilen “Emir”lik ünvanının ilanında İngiliz elçilik yetkililerinin de hazır bulunması dikkat çekici bir durumdur.^[11]

Osmanlı Elçilik Heyeti Başkanı Murad Efendi ile 1876’da tekrar İstanbul’a gelen Kaşgarî’ye Saray’ın yaptığı tavsiye, “İngilizlerin desteğini almak ve Rusya ile iyi ilişkiler kurmak” şeklinde olmuştur. Bunun üzerine dervişimizin önüne farklı bir yol çıkmış, İstanbul-Petersburg-Londra arasında mekik diplomasisinin gereklerini yerine getirmiştir.^[12]

Mürşidi Bosnalı Tevfik Efendi'nin vefatından sonra dostları “Şeyh Mustafa Bey” diye tanınan Mustafa Enverî'nin etrafında toplanmış, bu durum 1288/1872 tarihinde vukubulan vefatına kadar sürmüştür.

“Mustafa Bey merhumun irtihalinde ihvan mütehayyir bir hâldeyken işaret-i maneviye üzerine Yakub Han, üç dört ay sonra İstanbul'u teşrif eylediler. Âlem-i manada zuhur eden bir hâlin tesiriyle sırr-ı hilafete sahip ve esrar u kemâlâta varis oldular. Tarikat-ı aliyye adab ve neşesiyle umum ihvanın tabir ve tesellisiyle meşgul oldular...”^[13]

“*Mecmûa-i İlâhiyat*” sahibi şair dervişlerden biri olan Şeyh Mustafa Bey'in tercüme ettiği risalelerden biri de Seyyid Yakub'un hemşehrisi Necmüddin-i Kübra'nın “*Usûlü'l-Aşere*” isimli eseridir. “Bilmedim” redifli şiiri ise çok yaygındır:

*İştiyâkı böyle mehcûr olmayınca bilmedim
Kadr-i vasl-ı yari ben dûr olmayınca bilmedim
Neş'e-i dîdârı mestur olmayınca bilmedim
Câm-ı aşkı sâf billûr olmayınca bilmedim
Zevk-i Hakk'ı zikr-i mezkûr olmayınca bilmedim*

*Kays'ı hayrân Leyli'yi giryân iden âteşi
Güllerin bağrın yakıp elvân iden aşk âteşi
Bülbülü ol nâr ile sûzân iden aşk âteşi
Mahv idüp pervâneyi büryân iden aşk âteşi
Cezbe-i zikr ile Tennûr olmayınca bilemedim*

*Ceyş-i nefse gâlib ü Mansûr-ı Yezdân olmayı
Tâc-ı fakr ile ser-efrâz-ı cihân-bân olmayı
Mülk-i tende hükmi der bir özge sultân olmayı
Şehr-i dilde câlis-i taht-ı Süleymân olmayı
Yok olup bu darlığın mûr olmayınca bilmedim*

*Tâlib-i dîdâr olup durdum der-i dîvânda
Feyz-i Mevlâ vâsıl oldu mecma'-ı irfânda
Sendedir gâfil ararsan sen seni yabanda
Aradım envâr-ı lâhûtu dil ü vicdânda
Kayd-ı nâsût aradan dûr olmayınca bilmedim*

*Bâyezid cezbesinde 'celle şânî' remzini
Zât-ı Ahmed'den tecellî 'men raânî' remzini
'Îz rameyte' nassı pâkinde maânî remzini
Ru'yet-i dîdâr-ı Hak'dan 'len terânî' remzini
Cism-i zârım aşkile tûr olmayınca bilmedim*

*Sa'y ü gayret eyleyüp anla şerîat sırrını
Bâb-ı Haydar'dan duhûl it bil inâbet sırrını
Ârif-i remz-i fenâ ol gör tarîkat sırrını
Kisve-i Âl-i Abâ Enver hakikat sırrını
Vuslat-ı mürşidle mesrûr olmayınca bilmedim*

Kendisinden sonra oğlu Tayyar Efendi (ö. 1328/1910), Yakub Han'ın müsaadeleriyle Muhyiddin Efendiden Hilafetnâme alarak postnişin olmuştur.

Nalçacı dergâhının son şeyhi olan bestekâr İhsan Efendi

de Mustafa Enverî'nin oğlu ve Kaşgarî'nin damadıdır. Abdülkadir Töre Koleksiyonunda yer alan bazı bestelerinin ilk mısraları şöyledir^[14]:

“Dervişlik baştadır tacda değildir”(Segâh)

“El –meded pirim efendim el-meded”(Uşşâk)

“Cem olmuştur dervişleri Sultan Abdülkadir'in”(Acemaşiran)

Levaih ile *Kitabu'r-rumûz* tercümelerinin 1298(1880) tarihinde İzmir'de yapıldığına göre İstanbul'dan ayrıldıktan sonra uzun bir süre bu şehirde yaşadığı ve irşada devam ettiği anlaşılmaktadır.

Seyyid Yakub'un tasavvuf ve tarikatlar tarihini ilgilendiren en önemli özelliklerinden biri, Kastamonu merkezli Şabaniye'yi Güney Asya'ya, Hindistan alt kıtasına taşımış ve yaymış olmasıdır.

Ömrünün son yıllarını Hindistan'da geçiren Seyyid Yakub, 1899'da vefat etmiş ve Delhi'de İmam Rabbânî'nin müürşidi Bâkîbillah'ın yanına defnedilmiştir.

^[5] Mehmet Saray, *Rus İşgali Devrinde Osmanlı Devleti ile Türkistan Hanlıkları Arasındaki Siyasi Münasebetler*, Ankara 1994.

^[6] Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliyâ*, (Nşr. M. Akkuş-A. Yılmaz), İstanbul 2006, IV/134-137.

^[7] Bk. Yaşar Nuri Öztürk, *Büyük Türk Mutasavvıfı Muhammed Tevfik Bosnevî Hayatı-Mektupları-Halifeleri*,

İstanbul 1981.

[8] Hive, Hokand Hanlığı için bk. *DİA*, XVIII. Bu Yakub Hanlar bazen birbirine karıştırılmaktadır. Bk. Nazmi Özalp, *Türk Musikisi Tarihi*, İstanbul 2000, II/119.

[9] *Sadaret Tezkiresi, İrade Hariciye, nr. 12493*; Saray, age., s. 72.

[10] *Yıldız Esas Evrakı, kısım 33*, evrak 1481, zarf 73.

[11] Saray, age., s. 109. Başvekalet Arşivi'ndeki belgelerin temininde yardımcı olan arşivist Kemal Gurulkan'a teşekkür ederim.

[12] Ayrıca bk. Keith Hitchins, Kaşgar, *DİA*, XXV; Saray, age., s. 112-114.

[13] Hüseyin Vassaf, age., IV/135.

[14] Bk. İlahiler V/45, VIII/37, IX/186.

Oğlu: Abdülkadir Töre

Seyyid Yakub Kaşgarî, ülkesinin problemlerine çözüm bulmak için evinden çok uzaklarda iken 1873'de oğlu Abdülkadir doğdu. Türk musikisinin en büyük temsilcilerinden biri olan Abdülkadir Töre, beş yaşında iken annesiyle birlikte İstanbul'a geldi. Cerrahpaşa'da bir müddet oturdular. Kaşgar'a gidip gelmeler olduysa da sonunda ülkelerini terk etmek zorunda kaldılar. Baba Delhi'ye yerleştiği hâlde oğlunu, istemeyerek ayrıldığı İstanbul'a gönderdi.

Töre, Mekteb-i Mülkiye-i Şahane'de iki yıl okuduktan sonra memuriyete başladı. 1891 ve 1894 yıllarında babasını ziyaret etmek için Hindistan'a gitti.

Ney, keman ve kanun ustalarından istifade ederek kendini yetiştirdi. *Usûl-i Talim-i Kemân* isimli eserini 1913 yılında yayınladı. 1918-1927 yılları arasında Cerrahpaşa'daki evinde "Gülşen-i Musîkî" mektebi açarak öğrendiklerini ve tecrübelerini tâlip olanlara aktardı. Kızını ve torunlarını görmek için gittiği Zonguldak'ta rahatsızlandı. İstanbul'da 27.08.1946 tarihinde vefat etti. Eyüpsultan'da annesinin ve kardeşinin yanına defnedildi.

Pek çok şarkı ve ilahi besteleyen Abdülkadir Töre, babası gibi derviş meşreb bir insandır. Tekkelerin açık olduğu yıllarda babasının tarikatı olan Şabanî dergâhları başta olmak üzere tasavvufî atmosferlerden gönlünce

istifade etmiştir.

Bestelerinden birinin güftesi babasına aittir ve *Levaih* tercümesinin son mısralarını meydana getirmektedir.

*Yakub ki ne hangâh ehli ne deyr
Ne alim-i vakfedir ne vâkıf-ı seyr
Hem fatiha hem hatimesi cümlesi sen
Fettâh bi'l-hayri v'ahtim bil-hayr*

Bazı bestelerine Seyyid Yakubhanzâde şeklinde imza atan Töre'nin bir bestesinin konusu, Kastamonulu Şeyh Şaban-ı Velî'dir:

*Evliyanın serbülendi asfiyanın ekmeli
Cephey-i pâkinde envâr-ı kerâmet münceli
Nisbet-i pâk-i müselsel Haydar-ı kerrar-ı Ali
Pirimizdir kutb-ı âlem Şeyh-i Şaban-ı Veli
Hizb-i zikr-i Hak ile bâ-sum'a devrân eyleriz
Sırr-ı aşkı âlem-i halvette seyran eyleriz
Zâkiriz kuşlar gibi her demde cevân eyleriz
Pirimizdir kutb-ı âlem Şeyh-i Şaban-ı Veli*

Kendisini yakından tanıyan *Hoş Sada*'nın yazarı, Töre'nin hâlini ve mürşidini iki cümle ile bize aktarıyor: “Mütedeyyin zat idi. Tarikat-ı Halidiye ricalinden Seyyid Küçük Hüseyin Efendi merhuma müntesib ve pek ziyade muhib idi”^[15] Küçük Hüseyin Efendi (ö. 1930) ise Seyyid Yakub Kaşgarî'nin görüşüp feyz aldığı Feyzullah

Efendi'nin halifesidir.

Küçük Hüseyin Efendi'nin müridi Emin Bey'in yazdığı şiirin bestekârı da Abdülkadir Töre'dir.^[16] İlk ve son dörtlüğü şöyledir:

*Pertev-i nur-ı Hudasın ya Hüseyin-i Nakşibend
Mebde-i feyz-i ulasın yâ Hüseyin-i Nakşibend
Meşreb-i azb-i Muhammed'de gelir yüzbinde bir
Mutlaka zâtın sonuncusu ya Hüseyin-i Nakşibend

*Bârekallah düştü şâhım pek münevver kevkebin
Vasfolunmaz böyle âciz bir kalemle meşrebin
Feyz-i nâm-i neyyir ü mehtâbısın rûz û şebini
Mültecây-ı âşikansın, yâ Hüseyin-i nakşibend
(16 Muharrem 1344)*

^[15] İbnülemin Mahmud Kemal, *Hoş Sada*, İstanbul 1958, s. 28. Töre'nin; Abdurrahim, Abdurrahman adında kardeşleri ve Hidayet isimli bir kız kardeşi olduğu bilinmektedir. Bk. Öztürk, s. 28. Küçük Hüseyin Efendi, Mareşal Fevzi Çakmak'ın da müşdidir. Kabirleri Eyüp'te yan yanadır.

^[16] Geniş bilgi için bk. İbnü'l-emin Mahmud Kemal, *age.*, s. 28; Saadettin Nüzhet, *Dinî Musıkî*, II/703; M. Ekrem Karadeniz, *Türk Musıkisinin Nazariye ve Esasları*, Ankara ts.; Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliyâ*, II/180; Abdülkadir Töre, *Türk Musıkisi Klasikleri*, İstanbul 1984-1996, (Nşr., M. Tahralı-Y. Ömürlü); Yılmaz Öztuna,

Büyük Türk Musıkisi Ansiklopedisi, Ankara 1990, II/401-402; M. Kara, age., s. 532.

SON SÖZ

Osmanlı devletinin en güçlü yıllarında yaşayan ve Kanunî'den dört sene sonra vefat eden Şeyh Şaban-ı Velî, tasavvuf tarihinin önemli şahsiyetlerinden biridir.

Onunla oluşmaya başlayan Halvetiyyenin Şabaniye kolu, zamanla Osmanlı topraklarının en yaygın tarikatlarından biri olacak; Mustafa Bekrî ile Afrika ortalarına, Yakub Kaşgarî ile Hindistan'a kadar ulaşacaktır.

Kültür tarihimizin birçok önemli şair ve bestsekârı bu ekolden beslendiği gibi Mehmet Zihnî Efendi, Abdülatif Harputî, Muhammed Hamdi Yazır, İsmail Fenni Ertuğrul, Abdülaziz Mecdi Tolun gibi medrese kültürünü en üst seviyede temsil eden bazı şahsiyetler de bu gönül mektebinden feyz almışlardır.

Buhara ile Bosna'nın tam ortasında Kastamonu'da mayalanan bu “gönül azığı”, öyle anlaşıyor ki daha uzun yıllar gönülleri beslemeye ve yolları aydınlatmaya devam edecek, “Yol” da olanlara rehberlik yapacaktır.

*Pirim efendim
Işığın ile
Nefsimi yendim
Pirim efendim
Mahabbetinle
Kendimi bildim*

Pirim efendim
Rehberliğinle
Benliğim sildim
Pîrim efendim

KAYNAKLAR

ABDÜLKADİROĞLU, Abdülkerim; *Halvetîliğın Şabaniyye Kolu, Şeyh Şaban-ı Veli ve Külliyesi*, Ankara 1991.

ÇİFTÇİ, Fazıl; *Hazret-i Pîr Şaban-ı Veli*, Kastamonu 2005.

_____; *Kastamonu Camileri, Türbeleri ve Diğer Tarihi Eserler*, Ankara 2005.

DBİA (Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi) muhtelif maddeler

DİA, muhtelif maddeler.

HEYET, *Allah Dostları*, I-X, İstanbul 1996

HÜSEYİN VASSÂF, *Sefîne-i Evliyâ*, 5 cild, nşr.: Ali Yılmaz-Mthmet Akkuş, İstanbul 2006.

KARA, Kerim; *Karabâş-ı Velî*, İstanbul 2003.

MAHMUD CELÂLEDDİN HULVÎ, *Lemezât-ı Hulviyye*, nşr.: M. Serhan Tayşî, İstanbul 1993.

MEMİŞOĞLU, Erdem; *Fatih Sertürbedârı Ahmed Amîş Efendi Hazretlerinden ve Abdülaziz Mecdi Tolun Bey'den Seçme Hatıralar ve Rivayetler*, Ankara 2004.

MUHAMMED BAHÂUDDİN ERZİNCÂNÎ, *Makalatü'l-Ârifîn ve Maârifî's-Sâlikîn*, nşr.: Necdet Okumuş, İstanbul 1992.

MUSLU, Ramazan; *Mustafa Kemâleddin Bekrî ve Tasavvufî Görüşleri*, İstanbul 2005.

OKUDAN, Rifat; *Hasan Ünsî ve Tasavvufî Görüşleri*,

Isparta 2007.

ÖZTÜRK, Yaşar Nuri; *Kutsal Gönüllü Veli Kuşadalı İbrahim Halvetî*, İstanbul 1982.

SADIK VİCDÂNÎ, *Tomar-ı Turûk-Aliyye*, İstanbul 1338.

SİR, Ayşe Nur; *Batmayan Güneş, Devam Eden Gölgeler*, İstanbul 2001.

TÖRE Abdulkadir, *Türk Mûsıkîsi Klasikleri İLAHİLER*, Nşr: Yusuf Ömürlü İstanbul 1985.

ZENGİN, Ahmet Yaşar; *Kastamonu Evliyaları*, İstanbul 2005.

ŞABANİYYE
Şaban-ı Velî
Karaman 976/1569

KARABAŞIYYE
Karabuş-ı Velî
Kahire 1097/1686

NASUHIYYE
Mahmed Nasuhî
İstanbul 1190/1717

ÇERKEŞİYYE
Mustafa Çerkeş
Çankırı 1228/1813

HALLİYYE
Gerecelî Halil
Bolu, XIX. Yy.

İBRAHİMİYYE
Kupudalî İbrahim
Medine 1262/1846

KAŞGARİYYE
Yakub Kaşgarî
Delhi, 1899

EZHERİYYE
Muhammed b. Abdurrahman
Kahire, 1207/1793

RAHMANİYYE
Mahmud b. Abdurrahman
Cezayir, 1208/1794

TİCANİYYE
Ahmed Ticânî
Fas 1227/1812

MERVANİYYE
Mervan b. Muattal
Kahire 1329/1911

DERDİRİYYE
Ahmed Derdîr
Kahire 1210/1786

SAVİYYE
Ahmed Sâvî
Medine 1247/1825

HAMALİYYE
Ahmed Hamahullah
Fransa, 1943

KEMALİYYE
Kemâleddin Mustafa
Gazze 1199/1784

BEKRİYYE
Mustafa Bekrî
Kahire 1162/1749

SEMMÂNİYYE
Muhammed Medenî
Ol. 1189/1775

FETVİYYE
Feyzuddin Hüseyin
Misir, 1509/1892